

Edimsel Topoğrafyada Kırsaldan Kentsele: Karakusunlar'ın Dönüşümünü Haritalamak*

*A Movement from Rural to Urban in Performative Topography: Mapping the Transformation of Karakusunlar, Ankara***

H. Nur ÖZKAN ÖZTÜRK

Çankaya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye
Çankaya University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, Ankara, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-2304-3287
huriyenurozkan@gmail.com

DOI: 10.5505/jas.2023.24993

Öz

Çalışma, topoğrafyanın kentsel çevredeki belirleyici rolünün değişen konumuna odaklanmaktadır. Son dönemlerde, Ankara'nın kentleşme sürecinde de gözlenen, kentleşme pratiğinde topoğrafyaya karşı ilgisizlik veya umursamazlık önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Özgün yer formu ve ilişkili su yapıları kapsamındaki kent topoğrafyası ile yapı çevre arasındaki ilişkinin koptuğu gözlenmektedir. Bu bakımdan çalışmanın ana amaçlarından birisi kentleşme sürecini fiziksel, kültürel ve tarihsel topoğrafya kapsamında araştırmaktır. Topoğrafyanın mekân ifade edebilme yetisi ve bunun dönüşümü, Ankara'daki seçili alan olan Karakusunlar ve çevresi üzerinden incelenmiştir. Ankara'nın belirgin yer formu karakterini temsil edebilmesi açısından seçilen alanda yürütülen çalışma, alanın 1930'lu yıllardan itibaren coğrafî, mekânsal ve kültürel yönlerden dönüşümünü ve kentleşmesini ayrıntılı olarak analiz etmektedir. Topoğrafyanın fiziksel ve kültürel dönüşümünü anlamak için alanın tarihini ve bu mekânda yaşanan deneyimleri araştırmak önemlidir. Coğrafyanın bellekte bıraktığı izler, yaşanan farklı dönemlerde nasıl kullanıldığı ve arazide yaşayan kişilere ne ifade ettiği açısından önemli katmanlardan biridir. Bu bağlamda, tarihî haritalar üzerindeki bulgular ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yoluyla Karakusunlar'ı içeren alanda yaşamış kişilerle yapılan saha çalışması birlikte sunulmuştur. Saha çalışması ve haritalama sürecindeki ana odak noktaları alanın yer şekli, alandaki su elemanları, bu unsurlara yapılan müdahaleler, mekâna ilişkin özellikleri, toponimler aracılığıyla mekânın kimliğinin yorumlanması ve Karakusunlar bölgesindeki topoğrafik ve mekânsal dönüşüm sürecinin haritalanmasıdır.

Anahtar sözcükler: Tarihi coğrafya, Kent topoğrafyası, Su elemanları, Toponimi, Haritalama, Karakusunlar, Ankara

Abstract

This study is focused on topography and its changing role in determining urban environments. An increasing indifference and neglect towards topography in urban planning practices has recently been observed, and this trend can also be seen in Ankara's urbanization process. The current state of the city, in terms of its unique topography and related waterscape, represents a disconnection from the

* Makale, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Doktora Programı kapsamında, Doç. Dr. Ela Alanyalı Aral danışmanlığında, H. Nur Özkan Öztürk tarafından yazılmakta olan doktora tezinin bir parçası olarak hazırlanmıştır. Makaleye konu olan çalışma, VEKAM 2022 Araştırma Ödülünü almaya hak kazanmıştır.

** The article is part of a doctoral thesis written by H. Nur Özkan Öztürk, under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Ela Alanyalı Aral, within the scope of the Middle East Technical University's Doctoral Program in Architecture. The field study of the article received the VEKAM 2022 Research Award.

built environment. In this context, one of the primary objectives of this study is to investigate the process of urbanization within the framework of physical, cultural, and historical topography.

The capacity of topography to define both a place and its transformation is examined through the selected area of Karakusunlar, Ankara, and its surroundings. The conducted research on the Karakusunlar area, which represents the distinctive landform character of Ankara, analyzes the geographical, spatial, and cultural transformation of the district, as well as its urbanization, from the 1930s onwards. It is crucial to investigate the history of the site and related experiences in order to comprehend the physical and cultural transformation of topography. The traces left by geography in collective memory are significant layers in terms of how they were used and what meaning they have for locals during different time periods. In this context, this is a field study of Karakusunlar based on findings from historical maps and semi-structured in-depth interviews with individuals who have lived in the area. The main areas that the field study focuses on are landforms, water elements of the area, interventions made to these elements, the spatial attributes of these interventions, the interpretation of place identity based on toponyms, and the mapping of the topographical and spatial transformational process in the Karakusunlar area.

Keywords: Historical geography, Urban topography, Fluvial elements, Toponymy, Mapping, Karakusunlar, Ankara

Giriş

Araştırma temelde topoğrafyanın kendisine, fiziksel oluşumuna, temsiline, yer olma kapasitesine ve yerleşimlerdeki mimariyi şekillendirmedeki etkisine odaklanmaktadır. Herhangi bir araziye kattığı fiziksel avantajlar açısından topoğrafya ve yer formu belirli tasarım yaklaşımlarında önemle ele alınır. Yer formu en eski yerleşimlerden itibaren bir tasarım girdisi olarak düşünülürken günümüzde hâlâ bazı teorilerin veya pratiklerin üzerinde durduğu girdilerden birisidir. Ankara kenti ise yer formu konusunda çeşitli tiplere ve ilişki biçimlerine sahip olan karmaşık bir kentsel bağlam olması açısından çalışmanın ikinci anahtar bileşenini oluşturmaktadır.

Kelime anlamı incelendiğinde *topos* ve *-graphein* köklerinden oluşan *topographia* “Yere dair betimleme, yazılı kayıt” (Topography, 1971, s.3354) tanımındaki fiziksel ve biçimsel yönünün yanı sıra mimarlık ve kent kuramlarında yere dair kültürel girdiyi de ifade edebilmektedir. Arazinin ve bağlamın önemli parçalarından biri olan topoğrafyanın, tarih içerisinde yapıyı çevreyi şekillendirici etkisi görülse de son dönemde süregelen yapılaşma

tutumundaki yeri, daha fazla inşa edebilmek için “düzleşmesi gereken” bir engel olarak görme durumudur. Bu yüzden yer formu ve yapılaşma arasındaki bu çapraşık ilişki, çalışmanın temel problemlerinden birisini oluşturmaktadır. Esasen gündelik yaşantı pratikleri üzerinden temellendirilen “düzleşme” kavramı (Higman, 2017) mimarlık ve kentsel tasarım alanlarıyla da ilişkilidir. Higman (2017), dünyanın değişen yüzeyine uygulanan insan eylemlerinin dayattığı uzamsal kurallar bütününden ve bunun büyük ölçekte coğrafi veya kozmolojik bağlamlarda bir güç zehirlenmesi yaratışından bahsetmektedir. Bu tür bir güç, topoğrafya üzerinde daha kolay ve zahmetsiz üretim pratiklerini amaçlayan otoriteyle de ilişkilendirilmektedir.¹ Bugün belirli bir pozisyonu temsil eden bu kavram, yapılaşma sürecinde topoğrafyaya dair tahammülsüzlüğü ve coğrafyanın düşüşünü² vurgulamasının yanında çalışmanın problem tanımını da şekillendiren girdilerden birisidir.

Yer formu ve yapı çevre bağlamında düzleşme, algısal ve fiziksel düzeyde meydana gelir. Kavramsal düzeyde mekânı üç boyutlu geometrisinden bağımsız olarak düzleşmiş gibi hayal etme üzerinden ilerlemektedirken, fiziksel

1 Kavram daha detaylı incelenecek olursa Higman (2017), “Düz (flat)” kelimesinin sıfat olarak “düz olma veya seviye(lenme)” anlamına gelen kökeninin 15. yüzyıla dayandığından bahseder. “Düz (flat)” kelimesi ile benzer şekilde telaffuz edilen ve 17. yüzyıl Fransızcasında “sıkıcı” anlamına da gelen “Sade (plat)” kelimesi ile ilişkisini söyler. Bunun yanında benzer yan anlamlar İngilizce, Almanca, İspanyolca veya Endonezce’de de bulunmaktadır (Higman, 2017). Düzlük aşında Yi-Fu Tuan’ın “yataylık (horizontality)” kavramı ile de benzer şekilde gerçek üç boyutluluğu kasteden boyutluluğa da referans verir (Higman, 2017, s. 22). Bu bakımdan kelime, gerçek veya mecazi anlamda hiçbir eğimin veya varyasyonun olmaması anlamını barındırır. Topoğrafya ise belirli bir soyut formda temsil edilebilmek adına düzleştirilir, örneğin yer formunun tüm ufak detaylarının temsil edilememesinden ötürü izohips çizgilerinin de soyutlanması ihtiyacı vardır.

2 “Coğrafyanın Düşüşü (The Fall of Geography)” mimarlık ve kentsel tasarım kuramlarındaki yapı çevre ilişkileri hakkındadır ve Anderson (2019) tarafından detaylı olarak tartışılmıştır.

düzeyde var olan zeminin düzleşmesinin ötesinde, vadilerin ve derelerin dolması, coğrafi nüansların “tesviye edilmesi” ve fiziksel düzleşmenin yaratılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Alanda yapılan gözlemler sonucunda ise bu düzleşme mekânı, bağlantıları ve yer isimlerini dahi etkilemektedir. Bu problem, Ankara genelinde son yıllarda gelişmekte olan toplu yapılaşmanın en tipik örneklerinden olan toplu konut alanlarında net bir şekilde görülebilir. Bunun yanında Ankara'nın derelerini içeren su yapısı da benzer bir düzleşme eylemi ile karşı karşıya kalmıştır.

Çalışma Alanı: Karakusunlar

Ankara'da teras, yamaç, vadi, (kapatılmış veya akar vaziyetteki) dere gibi tekrar eden belirgin yer formu özelliklerini içeren Karakusunlar Köyü ve çevresi, günümüzde Çiğdem ve İşçi Blokları Mahallesi olarak bilinen kentsel çevrenin içinde neredeyse tamamen çözülmüştür. Kentin yer formu karakterini yansıttasının yanında, alanın kimliği 1950'li yıllardan itibaren bir dönüşüm sürecine girmiştir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kampüsü, Eskişehir Yolu (Dumlupınar Bulvarı) ve Konya Yolu (Mevlana Bulvarı) arasında sınırlanan alanda öncelikli olarak Karakusunlar Köyü etrafında gelişen İşçi Blokları ve Çiğdem mahalleleri incelenirken çevredeki Yalıncağ Köyü, Balgat Köyü, Çukurambar Mahallesi ve Kızılırmak Mahallesi de alanla yakından ilişkilenen yerlerdendir. Bugün Karakusunlar Köyü'nün çevresinde kalan Şirindere Vadisi, güncel “kentsel dönüşüm” sürecini yaşamakta olan bir gecekondü bölgesidir. Ankara genelinde süregelen kentsel büyüme ve dönüşüm süreci, arazinin tarihinde detaylı olarak okunmaktadır. Bu bakımdan yer formu üzerindeki tutumun da değiştiği dönüşüm sürecinde, alana ait anlatılar ve analizler araştırma kapsamında ele alınmıştır.

Çalışma, Ankara'daki çok katmanlı topoğrafyanın dönüşümünü seçili alan olan eski Karakusunlar Köyü ve çevresi üzerinden tartışmaktadır. Ankara'nın belirgin yer formu karakterini yansıtan seçili alan, kent içinde farklı örneklerde de karşılaşılan senaryolardan biri olan kırsaldan kentsele dönüşüm ve yer formunun dönüşümünün izlerini içermektedir. Bu kapsamda, alanı yazılı ve görsel kaynaklar üzerinden inceleme, dönüşümün izlerini alan üzerinden okuma, haritalama, alanı eskiden beri deneyimlemiş kişilerin mekâna dair anlatılarını aktarma çalışmalarını gerçekleştirilmiş ve bu bulguların haritalandığı görsel çıktılar makale içerisinde sunulmuştur.

Çalışma, temelde topoğrafyanın ne olduğu sorusu üzerinden temellenmektedir. Topoğrafya kavramı, farklı yönleriyle mimarlık ve kentsel tasarım tartışmaları genelinde ele alınmaktadır. Bu kapsamda Karakusunlar ve çevresindeki topoğrafya, bunun biçimsel alt kümesi olan yer formu ve su yapılarının (hidroloji) karakteristiği yapılan saha çalışması ile detaylandırılmıştır. Fiziksel mekân okumasının yanı sıra yerin kimliği, topoğrafyanın bu kimliğin nasıl bir parçası olduğu ve bunun kullanıcının zihnindeki imgesinin, yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler aracılığıyla sorgulanmasına odaklanılmıştır. Çalışmada, kırsal ve kentsel coğrafya üzerinden okunan mekânsal bellekte, Karakusunlar ve çevresindeki bütüncül topoğrafyada örüntülerin okunması ve yorumlanması amaçlanmaktadır. Görüşmelerde sorgulanan araştırma soruları, yer formu biçimlenişi ve su yapıları; gündelik hayat pratiklerinde geçen yerler ve yer isimleri (toponimler); haritalardaki coğrafi mekânın, sosyal mekânların ve toponimlerin bilinirliği; topoğrafyanın kullanıcının zihninde nasıl bir mekân ifade ettiği ve alanın değişimidir. Bir mekân olarak bütüncül topoğrafyanın kentleşme sürecindeki dönüşümü, mekânsal anlatılar doğrultusunda aktarılmıştır.

Kavramsal Topoğrafyayı Konumlandırmak

Topoğrafya kavramı, çalışmada, fiziksel ve kültürel yönleri olan kapsayıcı bir bütün olarak incelenmektedir. Üç boyutlu yapısının fiziksel kurgusu, bu fiziksellikte yer alan su yapılarının yanında tarihsel ve kültürel girdiler de topoğrafyanın önemli katmanlarından. Bu çoklu yapının kentleşme içindeki dönüşümü çalışma içerisinde incelenmekte, anlatılmakta ve analiz edilmektedir. Belirlenmiş bir alanda yaşamış kişilerin belleklerindeki imge ise araziye dair anlatının şekillendirilmesindeki en önemli girdilerden birisidir. Kavramsal topoğrafyanın mimarlık ve kent tartışmaları içerisindeki farklı uzantıları bu bölümde tartışılacaktır.

Mimarlık kuramı içerisinde, Kenneth Frampton ve Vittorio Gregotti, mimari projenin ifadesinde arazinin fiziksel ve kavramsal anlamdaki etkisinin önemle üzerinde durmaktadırlar. Çevrenin aslında kendi tarihinin izlerinden oluştuğunu söyleyen Gregotti (1996), eğer coğrafya, tarihin izlerinin katlaştığı ve birleştiği bir mevcudiyet ise mimari projenin de formun dönüşümü aracılığı ile çevrenin özüne dikkat çekme görevine sahip olduğunu söylemektedir. Bu bakımdan bir ilişkiler toplamı olarak ele alınan arazide, coğrafi ve tarihi bileşenlerin önemle üzerinde durulmaktadır.

Topoğrafya kavramı, yer ile ilişkisi kapsamında düşünüldüğünde Giancarlo De Carlo, mimarlık literatüründe ön plana çıkan önemli figürlerden birisidir. “Araziyi okumak” olarak isimlendirilen pratiğin önemli temsilcilerinden birisi olan De Carlo’nun bakış açısı, bölgeselcilik veya ekolojik tasarım gibi söylemlerle de bağdaştırılabilir (Blizard, 2018). Mimar bu bakış açısıyla izohips, su yolları, yollar, peyzaj öğeleri gibi yapıların örüntüsünü bir genetik kod okurmuşçasına incelemektedir (De Carlo, 1996). Bu bakımdan De Carlo’nun çalışmaları, topoğrafyanın fizikselliğinin yanında “mekân temsil etme,” “zamansallık” veya taşıdığı örüntülerde “bellek” ve “anıların” da gömülü olması yönünden araştırma ile yakından ilişkilenebilir.

Bernard Cache, topoğrafyayı, toprak ve yeryüzü³ kelimeleri kapsamında değerlendirmektedir. Zamansal ve tarihsel yönleri ile ön plana çıkan kent topoğrafyasının elemanları coğrafya içerisindeki imgesel yönleriyle tartışılır. Bu imgeler çerçevelenmeleri ve kendi dinamiğine sahip alanlar oluşları üzerinden tartışılmaktadır (Cache, 1995, s. viii-ix). Bu okumaları alanın tarihi üzerinden sunan Cache, arazinin (veya topoğrafyanın) yüzeyini hareketli ve akışkan olarak tanımlar ve bu varlık, hafızanın tekrar eden bozma eylemlerine açıktır (Cache, 1995, s.11). Bunun yanı sıra David Leatherbarrow’un, mimarlık ve peyzaj mimarlığı teorileri kapsamında incelediği topoğrafya, bir anlamda arazinin derinliği, geçiciliği ve somutluğu ile ilişkilenen maddesellik sunarken bunun daha ötesinde bazı nitelikler de barındırmaktadır. Bu bakımdan topoğrafik yüzeyin değişken kalınlığı vardır ve bu kalınlık atmosferik ve jeolojik etkileşimler ile birlikte daha da artmaktadır (Leatherbarrow, 2004, s.67). Bu süreçte yüzeyler, geçmişteki veya daha sonrasındaki “topoğrafik zaman” vektörlerinin ifade edildiği bir ajandaya dönüşebilirler. Dolayısıyla kullanım veya *praksis* kendi izlerini topoğrafyaya bir mozaik gibi işlemektedir (Leatherbarrow, 2004, s.71).

Tüm bu kaynaklar ışığında topoğrafya, fiziksel varlığı ve biçiminin yanı sıra çok farklı katmanları içerebileme kapasitesi ile ön plana çıkmaktadır. Tarihsellik, zamansallık, katmanlılık ve yer ifade etme gibi yönleriyle topoğrafya aslında farklı bileşenleri olan bir kavramdır. Mekân üretme eyleminin kendisi gözetildiğinde tüm bu değerler, yer ile ilişkilenen topoğrafya kavramının mekân yaratmadaki

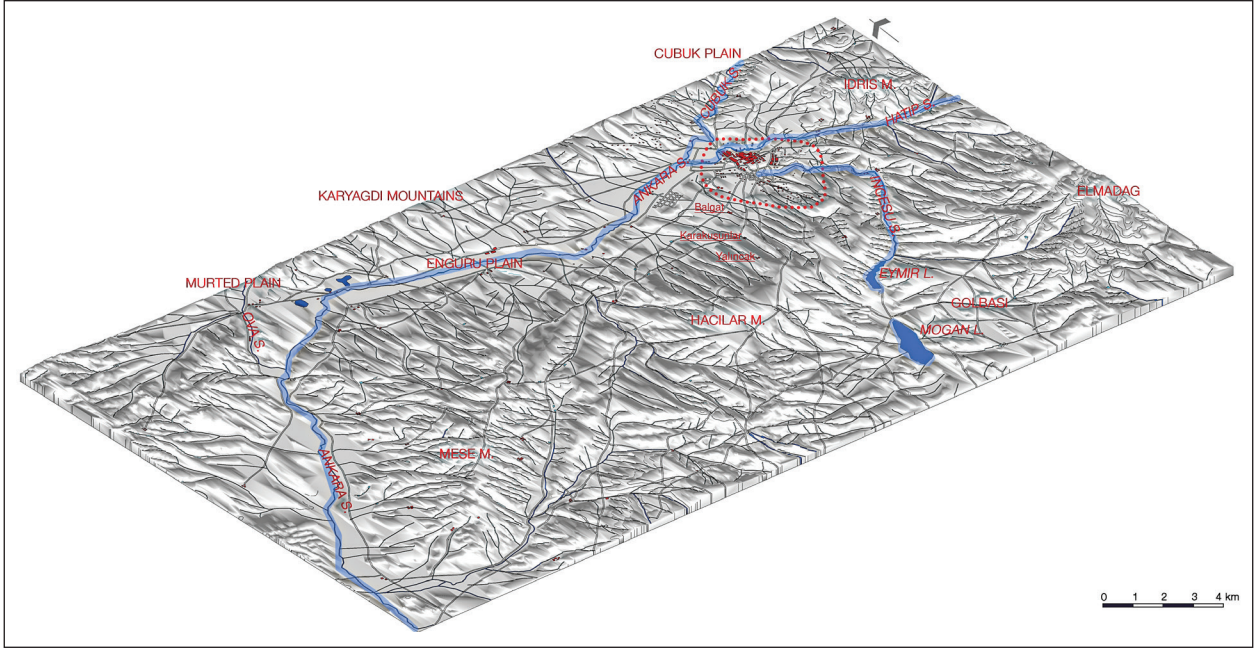
kapasitesini vurgular niteliktedir. Yüzey olarak çok farklı yönlerin okunabildiği bu topoğrafyanın katmanları, alanı deneyimleyen kimselerin belleklerinde de bir etkiye sahiptir.

Coğrafi Çevrede Karakusunlar

Ankara’nın genel jeomorfolojik yapısı, farklı seviyelerdeki teras veya plato gibi düzlüklerden ve bunları birbirine bağlayan veya kesen eğimli yer formundan oluşmaktadır. Kâse biçimine benzemesinden ötürü “calyx,” yani çanak olarak adlandırılan bu yapının merkezi Ankara Kalesi’nin yerleştiği Hisar Tepesi’dir. Kuzeyde Karyağdı Tepeleri, güneyde Hacılar Dağı, Meşe Dağı ve Dikmen sırtları, doğuda Hüseyingazi Tepesi ve kuzeydoğu sınırlarında İdris Dağı gibi yükseltiler arasında kalan bu çanak, doğu-batı eksenindeki Engürü Ovası, Karyağdı Dağı, Hacılar Dağı ve Meşe Dağı arasında yer alır. Batı birleşiminde yer alan Mürted Ovası ise çanağın çözüldüğü yerdir (Şekil 1). At nalı formuna benzetilen bu yapı topoğrafik ve morfolojik açılardan sırtını kuzey kısmına dayamaktadır. Yer formunun taban düzlüklerinden oluşan kısmında ise kentin ana su koridorları olan Çubuk/Ankara Çayı, Hatip Çayı ve İncesu Deresi akmaktadır.

Karakusunlar’ın coğrafi bağlamındaki yerleşimi dolayısıyla, Ankara’da görülen tipik kırsal alan yer formu ilişkilerinden birini taşıdığı söylenebilir. Ankara’nın batı koridorunda yer alan köylerinden biri olan Karakusunlar, kuzey-güney ekseninde devam eden bir derenin yer aldığı vadinin hemen üzerinde konumlanmıştır. 900-950 metre yükseltisinde kalan Karakusunlar’da da görülen vadi yanındaki köy ve dere ilişkisi, yakın çevresindeki diğer kırsal yerleşimlerin bazılarında da tekrarlanmaktadır. Kusunlar, Usağil, Mühye, İmrahor, Çavundur Çiftliği, Kutugün, Alacaatlı, Dodurga ve İncek gibi köyler 850-950 metre arasındaki yükseltilerde olup bu ilişkiyi tekrarlayan örneklerdendir. Bunun yanında Yalıncağ, Dikmen, Taşpınar ve Kızılcaşar’ın aynı coğrafi ilişkiyi 1100 metre ve daha yükseklerdeki yerleşimlerde tekrar ettiği, 1942 Ankara Şehir Haritası’nda görülmektedir. Bu doğrultuda coğrafi mekânın biçimlenişi, kırsal kurgunun biçimlenişi üzerinde de büyük ölçüde pay sahibidir. Alan ve çevresindeki dereler üzerinden ilerleyen mekânsal anlatı ilerleyen bölümlerde detaylandırılmaktadır, fakat bu birliktelik Ankara’nın geçmiş dönemlerinde varlığını sürdüren

3 Kitap, İngilizce dilinde “Earth Moves” adıyla yayımlanmış olup “Earth” bu çalışmada “yeryüzü” olarak çevrilmiştir.

Şekil 1. Ankara'nın jeomorfolojik yapısı.

Kaynak: Yazar tarafından 1942 Ankara Haritası (Ölçek: 1:200.000) üzerinden modellenmiştir.

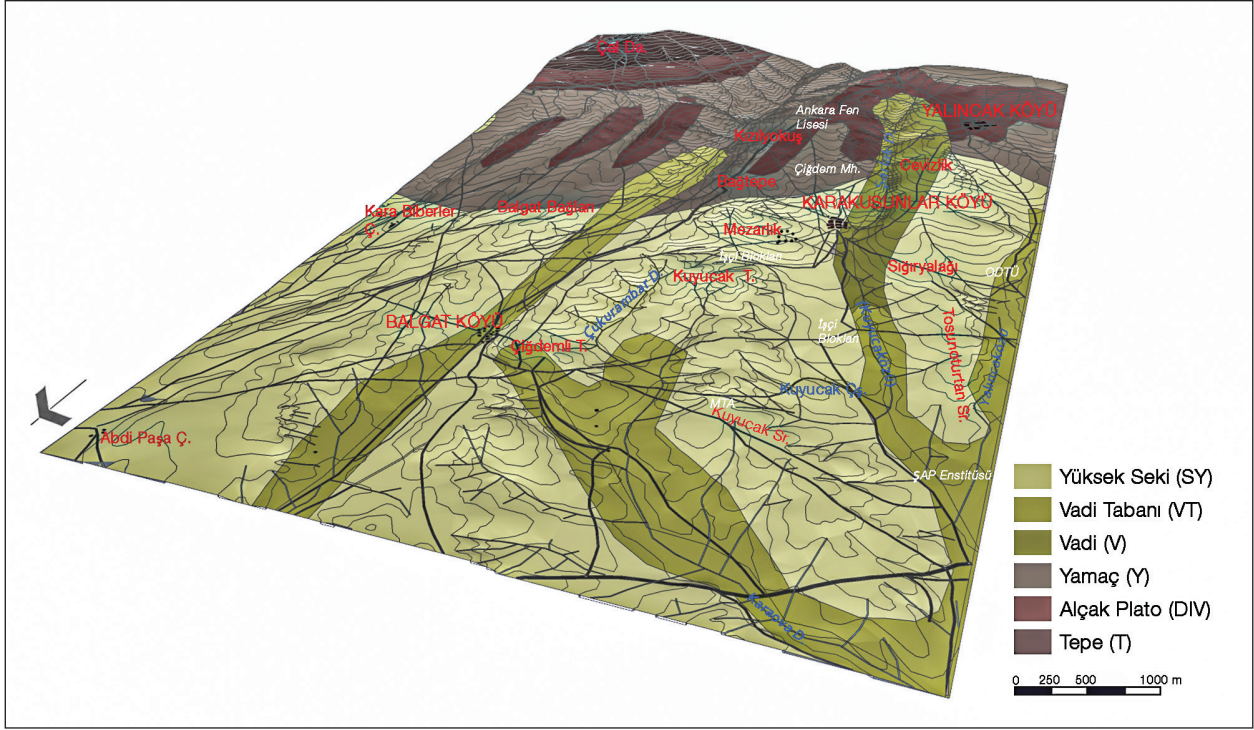
kırsal yapısında sıklıkla görülen bir ilişkidir. Bu ilişkiyi tekrarlaması, Karakusunlar ve çevresinin çalışma alanı olarak seçilmesinde rol oynayan sebeplerden birisidir.

Oğuz Erol'un (1973) Ankara'nın jeomorfik birimleri üzerine olan çalışması, önemli çıkarımlar içermektedir ve kent çalışmaları da dâhil olmak üzere farklı disiplinlerden çalışmalara atlık olmuştur. Ankara'nın geniş kapsamlı bir jeomorfoloji haritasını da sunan bu çalışma, yer formu ve yapı form ilişkilerinin okunması açısından önemli bir taslak sunmaktadır. Erol'un (1973) temelde taban ve ovalar, platolar, eğimli arazi olarak sınıflandırdığı birimler gözetildiğinde, Karakusunlar ve yakın çevresindeki yer formu bir taban oluşumu olan vadi tabanından ve yüksek sekiden, bir plato oluşumu olan alçak platodan, bir tür eğimli arazi olan vadiden, yamaç ve sırtlardan oluşur. Bu çevrede Kuyucaközü deresinin aktığı kuzey güney doğrultusundaki vadi bilhassa arazinin güney kısımlarında önemli derecede göze çarpan bir yer şeklindedir. Vadi, güneyde vadi tabanı ile sonlanırken etrafında İşçi Blokları Mahallesi'nin konumlandığı çevrelerdeki parçalar yüksek seki düzlükleridir. Daha güneyde Fen Lisesinin ve Çiğdem Mahallesi'nin yüksekliği, alanda ise alçak plato bulunur. Bu ikisini birleştiren çoğunlukla

kuzey güney eksenindeki yamaçlardır. Alanın jeomorfolojik yerleşimi Şekil 2'de sunulmuştur.

Tarihi Çevrede Karakusunlar

Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının merkezî kırsal yerleşimlerinden biri olan Karakusunlar Köyü'nün isminin de geçtiği ilk yazılı belgeler 19. yüzyıla aittir. Aynı dönemde hazırlanan haritaların bazılarında karşımıza çıkan Karakusunlar Köyü, yaklaşık iki buçuk kilometre kuzeydoğusunda bulunan Balgat Köyü, iki buçuk kilometre güneyinde bulunan Yalınca Köyü, beş kilometre güneybatısında bulunan Koçumbeli ve yedi kilometre güneybatısında bulunan Ahlatlıbel gibi tarihî buluntulara ve yerleşim yerlerine sahip bir alanda yer alır. Bu alan ve yakın çevresi farklı arkeolojik araştırmalar çerçevesinde incelenmiştir. Tunç Devri'nin önemli yerleşimlerinden birisi olarak gösterilen, 1933'te yapılmış kazıda bulunan yapıların genel niteliklerinden ötürü Ahlatlıbel'de bir "Bey Şatosu" nun varlığı düşünülmektedir (Aydın ve diğ., 2005). Frigler Dönemi'nde ise kent genelinde tümülüslerin üzerinden doğal topoğrafyaya yapılan vurgunun göze çarptığı söylenir (Alanyalı Aral, 2017). Eski Frig Dönemi yerleşimi olduğu bilinen Yalınca' ta (Mambo-

Şekil 2. 1934 haritası topoğrafyasında Oğuz Erol'un jeomorfoloji haritasının çakıştırılmış modeli.

Kaynak: Yazar tarafından 1934 haritası ve Oğuz Erol'un (1973) jeomorfoloji haritası kullanılarak modellenmiştir.

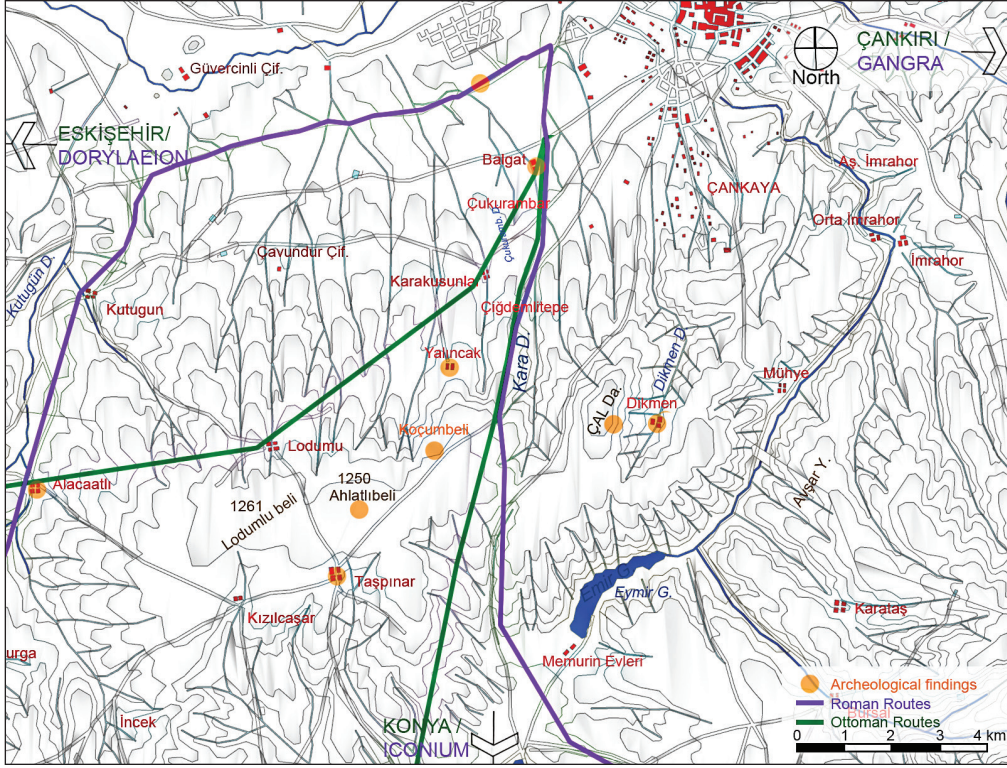
ury, 1934/2014) yapılan kazı sırasında taş temel ve kerpiç duvarlardan oluşan yapı kalıntılarına rastlanmıştır (Foss, 1977). Kazılarda bulunan madeni paralar doğrultusunda buranın milattan sonra 3. ve 4. yıllarda kullanıldığından, belirli konut kalıntılarının ise o dönemdeki zengin Ankaralılarına ait olabileceğinden bahsedilmektedir (Foss, 1977, s. 67). Kazı raporuna göre, köyün arazideki bazı yapılarının Bizans Dönemi'ne ait olduğu, bazı yapılarının ise Erken Osmanlı Dönemi'nde de kullanıldığı anlaşılmaktadır (Tezcan, 1964, s. 5).

Ankara ve yakın çevresinde Roma Dönemi'ne ait çok sayıda mezar bulunmuş, bunlardan birinin alanın yakın çevresindeki Balgat, Ziya Bey Caddesi'nde temel kazıları sırasında rastlanan Roma Dönemi mezarı (Kadıoğlu, 2011) olduğundan bahsedilmiştir. Aynı zamanda Yalıncağ Köyü de Roma Dönemi'ne ait sikkeler, Yalıncağ nekropolünde bulunan sanduka mezar ve ölü hediyelerini

içermesi bakımından önemli bir kazı alanı olarak değerlendirilmektedir (Aydın ve diğerleri, 2005, s.102).

Aydın ve diğerlerinin (2005, s. 694) hazırladığı Roma Dönemi yol sisteminde Karakusunlar güneydeki Iconium (Konya) yolunun batısında, güney batıdaki Dorylacion ve Amorium (Eskişehir ve Afyon) kısmından gelen yolun güneyinde yer almakla birlikte çevresindeki Yalıncağ, Çayyolu ve Balgat yakınındaki noktalarda Roma Dönemi buluntuları işaretlenmiştir. Osmanlı Dönemi yol sisteminde ise Karakusunlar Konya ve Eskişehir yollarının geçtiği kırsal merkezlerden birisi olarak ifade edilmektedir. Bu yerleşimde Balgat ve Lodumlu arasında kalan Karakusunlar'ın, Osmanlı Dönemi'ndeki aktif rotalardan birinin üzerinde yer aldığı görülmektedir (Şekil 3). Lodumlu ile olan komşuluk ilişkisi, saha çalışmasında 1970'li senelere kadar anlatılmış fakat ODTÜ inşaatının sonrasındaki süreçte ise bu bağlantının kaybolduğu fark edilmiştir (K.A., A.T.)⁴.

4 Görüşmeci referansları okumayı zorlaştırmaması açısından metin içerisinde sadece kısaltılmış isim kodları ile sunulmuştur. Görüşmelere ilişkin tarih ve diğer bilgiler Ek 1, Tablo 2'de verilmiştir.

Şekil 3. Karakusunlar ve çevresinde bulunan arkeolojik buluntuların yerini ve tarihî şehirlerarası yolları (Aydın, 2004) gösteren harita (Turuncu işaretli yerler kazı alanlarını, mor hat Roma Dönemi yollarını, yeşil hat Osmanlı Dönemi yollarını göstermektedir.). Kaynak: Harita, yazar tarafından 1942 Ankara şehir haritasına dayandırılarak hazırlanmıştır.

Yöntem: Bellekteki Topos

Öncesinde Ankara'nın kırsalı olup günümüzde ise Çankaya ilçesinin sınırları içerisinde kalan (Şekil 4) Karakusunlar Köyü ve çevresinin topoğrafik ve mekânsal dönüşümünü analiz eden çalışma, alandaki topoğrafyayı; fiziksel formu, oluşumu, katmanları, haritalardaki temsili, yer ifade etme hâli ve alanda yaşamış kişilerin zihnindeki imgesi açılarından incelemektedir. Çok katmanlı topoğrafya, fiziksel ve kavramsal yönleri ile okunan bir bütündür. Zaman içinde silinen ve düzleşen topoğrafik mekâna odaklanan çalışma içerisinde, haritalar temel kurgunun oturtulması açısından önem taşır. Bu bakımdan haritalardaki mekân⁵ ve mekânı yansıtmakta önemli bir yere sahip yer isimleri (toponimler), yarı yapılandırılmış görüşmeler sırasında çapraz sorgulanan girdilerin başlıcaları arasındadır. Bunun yanında kişilerin bu coğrafyadaki anıları da topoğrafyanın mekânsal olarak ifade edilmesi konusundaki önemli verilerden birisidir. Bir diğer deyişle, topoğrafya belirli yaşanmışlıklar sonucunda

mekân hâline gelmeye başlayan bir bütündür. Bu noktada topoğrafya, farklı dönemlerdeki nitelikleri gözetilerek incelenmekte ve çözümlenmektedir. Bu çözümleme sürecinde toponimlerin dönüşümü, topoğrafyanın dönüşümünün incelenmesine önemli bir katkı sunmaktadır.

Alanın geçmişindeki topoğrafik nitelikler, mekânsal yapı ve bunların dönüşümü alanda yaşamış veya hâlâ yaşayan kimselerle yapılan sözlü tarih çalışması aracılığıyla incelemiştir. Çalışma, ODTÜ İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun 0061-ODTUIAEK-2023 protokol numarası ile 27 Ocak 2023 tarihinde onaylanmıştır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildiği bu çalışmada kartopu örnekleme kullanılmıştır. Bu yöntemde, görüşmecilere/anlatıcılara bağlı araştırma grubu yönetimi yapılmaktadır. Araştırmacıdan bağımsız olarak süreç, anlatıcıların, katkı sağlayabilecek ve katılmayı isteyebilecek başka katılımcı önerileri ile ilerlemektedir (Harlow, 2022, s.75).

5 Çalışma içerisinde 1934, 1942, 1957, 1967, 1976 ve 1991 tarihli Ankara haritaları altlık olarak kullanılmış, ilişkili modelleme ve haritalama ürünleri çalışmada sunulmuştur.

Şekil 4. Ankara'nın merkezi alanları ve Karakusunlar (Odaklanılan alan taralı olarak gösterilmiştir.).

Kaynak: Google Earth uydu verileri (2021) üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.

Derinlemesine görüşmelerde alana dair coğrafi yapının, mekânsal anlatıların, mekânın tarihinin ve topoğrafya üzerinden incelenen dönüşüm sürecinin detaylandırılmasına yönelik sorular kullanılmıştır (EK 1). Toplamda 14 katılımcı ile 10 görüşme, 2023 yılının ilkbahar mevsiminde yapılmıştır. Tümünden onam formu alınan katılımcıların üç tanesi kadın ve on bir tanesi erkektir. Görüşülen kimselerin bazıları Çiğdem Mahallesi sakinleri tarafından kurulan ÇİĞDEMİM Derneği aracılığı ile bulunmuş bazılarına ise mahalledeki esnaf aracılığı ile ulaşılmıştır. Görüşmeler iş alanlarında, ÇİĞDEMİM Derneği'nde, katılımcılar ile gidilen dükkanlarda veya katılımcıların evinde gerçekleştirilmiştir. Genel olarak çoğunluğu orta gelir grubuna sahip olan katılımcıların eğitim durumları üniversite eğitiminden herhangi bir eğitim almamış olanlara kadar değişiklik göstermektedir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerdeki katılımcılar alanda yaşamış veya alanı yakından deneyimlemiş kişilerden oluşmaktadır. Görüşmelerin büyük çoğunluğunda ilişkili dönem haritaları ve Google Earth uydu görüntüsü de gösterilmiştir. Bahsedilen mekânların konumlandırabilmesi, farklı mekânların tanınırlığının sorgulanması ve güncel ilişkilerin kurulabilmesi açısından bu paylaşımların faydasının görüldüğü gözlemlenmiştir.

Saha Çalışması: Mekânsal Anlatılar Çerçevesinde Karakusunlar

Görüşmeler üzerinden metne aktarılan Karakusunlar'ın genel karakteri, çevresindeki ilişkili kırsal yerleşimler; topoğrafyası; alandaki yer formu; su kaynakları ve bunların dönüşümü gibi başlıklarda detaylandırılmıştır. Mekânsal anlatılar, katılımcıların gündelik hayatlarında kullandıkları, vakit geçirdikleri farklı bir niteliği ile hatırladıkları, isimlerini hatırladıkları, mekânda geçen veya mekânı anlatan belirli öyküleri, başlıca isimleri içermektedir. Karakusunlar ve çevresindeki alanda olgunluk döneminde yaşayanların mekânsal anlatıları detaylandırmasının alanda çocukluğunu veya gençliğini geçirmiş kişilere göre daha az kapsamlı görülmüştür. Haritalardaki isimler ise daha eski dönemlerde ve daha büyük yaşlarda alanda yaşamış kişilerde daha net karşılık bulmuştur.

Alana dair en eski anlatılar, geç 1950'ler ve sonrasındaki süreçte geçmektedir. Karakusunlar Köyü, Çiğdemlipegececekondu, Yalıncağ Köyü veya Balgat Köyü sakinlerinden oluşan katılımcılar alanı sık sık deneyimleme fırsatı bulan, akrabaları veya yakın çevreleri Karakusunlar'da yaşayan kişiler arasından seçilmiştir. Mekânsal anlatılar kişilerin yaşadıkları dönem ve yaş grubu çerçevesinde sunulmaya çalışılmıştır.

Karakusunlar'ı Konumlandırmak

Karakusunlar mekânsal anlatılarda sınırları şimdikinden çok daha geniş bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski dönemlerde köy arsalarının günümüzdeki Mustafa Kemal Mahallesi'ne kadar devam ettiği belirtilmiştir (H.K. ve A.K., A.T.). Hemen hemen tüm görüşmelerde alanın karakterini kırsal niteliği ile tanımlayan görüşmeler, alanın kimliğini tarımsal veya hayvancılıkla ilişkili yönleri ile dile getirmiştir. Hayvancılıkla ilgili kimliği yansıtan yer isimleri haritalar üzerinden de izlenebilmektedir.

Alanın genel coğrafi yapısının yansıtıldığı 1934 ve 1957 Ankara haritalarından, Karakusunlar'ı da içine alan vadi ve dere çevresinde şekillenen kuzey-güney eksenini, dere ve çevresindeki kırsal peyzajın kimliği oldukça iyi anlaşılabilir (Şekil 5). 1930'lardan itibaren farklı dönemlerde hazırlanan haritalarda Şarlık, veya Kuyucaközü olarak isimlendirilen dere, günümüzde sadece Şirindere ismi ile varlığını sürdürmekteyken, fiziksel çevrede sadece vadi görülebilmektedir. Bu dere, Karakusunlar ve çevresinde yaşamış pek çok katılımcının net olarak hatırladığı im-

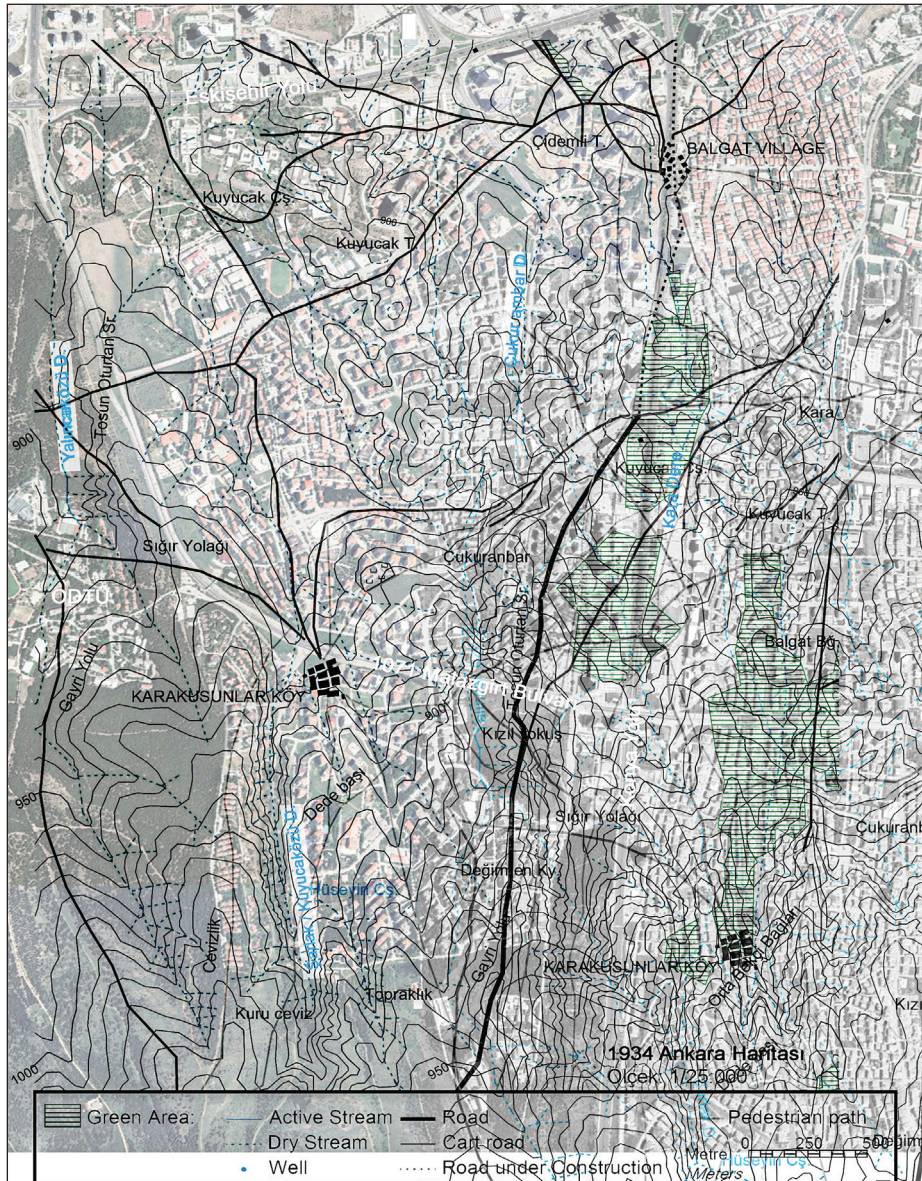

gelerden birisidir. Dere ekseninde gelişen ve haritalardan çıkarılan Sığıryalağı, Tosunoturta, Kuzukulağı, Cevizlik, Bağtepe, Çukurambar veya Vişnelik gibi isimler, alandaki tarım veya hayvancılık ile ilişkili yapılan eylemleri yansıtır niteliktedir. Bu isimler parça parça farklı görüşmelerde ve farklı görüşmecilerin hafızalarında yer almaktadır. Vişnelik, ismine herhangi bir haritada rastlanmamasına rağmen görüşmelerde katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bilhassa çocukluk anılarında hatırlanan Vişnelik, orada yaşayanlar için meyve toplanan herkese

açık bir bahçedir. Sonraki süreçte vişne bahçesinin yerine ODTÜ'nün "Mezunlar Derneği Vişnelik Tesisleri" inşa edilmiş Vişnelik ismi hâlâ kullanılması bakımından ilgi çekici bir örnek olarak günümüze kadar gelmiştir.

Anlatılarda köy merkezi, günümüzdeki Karakusunlar Camisi'nin olduğu yerde tarif edilir. Yapılaşma şimdiki Malazgirt Bulvarı'nın hemen güneyinde kalmaktadır (Şekil 5). Yalıncağ Köyü'nün istimlak edilmesi (A.T., K.A., O.A.) ve 1960'lı yıllardan itibaren farklı illerden göç alması üzerine köy alanı genişlemiştir. Sonrasında

Şekil 5. Karakusunlar'ın coğrafi yerleşimi ve yer isimleri. Kaynak: Yazar tarafından 1934 Ankara haritası ve güncel hava fotoğrafı altlık olarak kullanılmıştır.

Şirindere olarak adlandırılan vadi çevresinde yapılaşmalar başlamıştır. Seneler içerisinde belirli yıkımlar gerçekleşmiş olmasına rağmen günümüzde “kentsel dönüşüm” sürecinde hâlen bazı tartışmalara konu olan Şirindere, bir gecekondu alanı olarak varlığını sürdürmektedir.

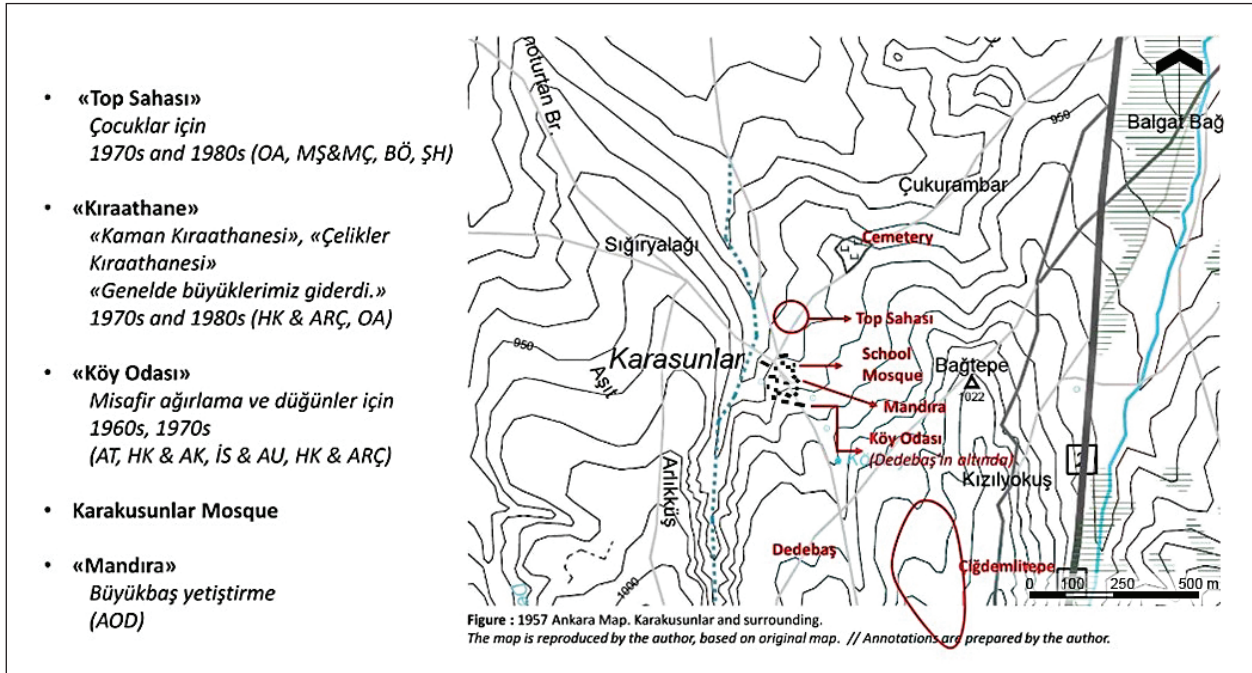
Görüşmelerde, Karakusunlar Köyü'nün genelde tek veya iki katlı konutlardan oluştuğu anlatılmıştır. Köyün tarım ve hayvancılık üzerine kurgulanan mekânsal yapısında iki çeşmeden ve dereden bahsedilmektedir. 1960'lı yıllarda sadece bir ilkokula sahip olan köyde, 1980'lerden itibaren okulun yeri ve ismi değişmiş ilk ve orta öğretim olarak eğitim vermeye devam etmiştir. Okul, öğleden önce Millî Egemenlik İlkokulu, öğleden sonra ise Türk-İş Blokları Ortaokulu olarak hizmet vermiştir. Günümüzde ise E-Sınav Merkezi olarak bilinmekte olan okulun hemen bitişiğinde mezarlık bulunmaktadır. Köy mezarlığı, Balgat Köyü ile olan yaya bağlantısında yol üstünde yer almaktadır. Görüşmelerde mekânsal kullanımdan ziyade yer tariflerine konu olan mezarlığın zaman içerisinde küçüldüğü aktarılmıştır (A.O.D.).

Köyde yaşayan kişiler hatırladıkları mekânlar arasında köy camisinden, köy kahvesinden, köy odasından, bak-

kaldan ve toprak sahadan bahsetmektedir (Şekil 6). Köy kahvesi 1970'li yıllardan itibaren hatırlanan, genelde yetişkin erkeklerin (çoğunlukla babaların) gidip geldiği bir yerdir. Köy merkezindeki yer için Kaman Kiraathanesi veya Çelikler Kiraathanesi'nden bahsedilmektedir. Daha kuzeyde olan şimdiki pazar yerinin çaprazındaki alanda ise 1980'li yıllarda daha çok köyün gençlerinin vakit geçirebildiği farklı bir kahvehane vardır (O.A.). Günümüzde bu arsada hâlen benzer yaş grubunun vakit geçirdiği yerler bulunmaktadır.

Komşu yerleşimler olan Yalınca ve Balgat mekânsal anlatılarda tekrarlanmıştır. ODTÜ Kampüsü'nün yapılmasından ötürü 1954 yılında istimlak kararı verilen ve 1956'da tamamen boşaltılan Yalınca köyünde erken çocukluk dönemi geçen A.T., Ahlatlıbel'den de Yalınca'ya ait bir alan olarak bahsetmiştir. A.T., Yalınca köyünden şöyle bahsetmektedir:

Yalınca yeşillikti, şöyle meyilli bir yerd. Düzlük bir yerde harman yeri vardı. Bahçelievler, Anıtkabir'e kadar görüldü, diğer tarafta da Şehir Hastanesi taraflarına kadar görüldü. Önü açıktı, şimdiki Beytepe gibi. Hatta Şehir Hastanesinin olduğu alan köye aitti, köyün ekin alanıydı.”

Şekil 6. Karakusunlar köyündeki mekânların 1957 Ankara haritası üzerinden gösterimi.

Kaynak: Yazar tarafından 1957 Ankara haritası altlık olarak kullanılmış ve işaretlemeler yarı yapılandırılmış görüşmeler doğrultusunda yapılmıştır.

ve "... çok güzel manzaralıydı. Yalıncak, Ankara'nın en güzel manzaralı yeriydi. Ahlatlıbel'i bilir misiniz? Oralar hep köyün arazisiydi. Sonra da ODTÜ'nün bir bölümü oldu. ODTÜ kurulduğunda bütün hazine arazilerini aldı.

Görüşmecinin bunları anlatırken gösterdiği fotoğraflar Şekil 7'de sunulmuştur. 1960'lı yıllar ve sonrasındaki süreçte ise Yalıncak, boşaltılmış bir alan olarak anlatılmaktadır. Çoğunlukla Karakusunlar veya Çiğdemlitepe'de yaşayanların anlatılarında, çeşmelerin kullanıldığı ve iyi aktığı için yün yıkamaya gidilen veya piknik ve yürüyüş gibi aktivitelerin yapıldığı bir yer olarak tasvir edilmiştir (H.K. ve A.R.Ç., Ş.H., H.K. ve A.R.Ç., A.O.D.)

Balgat Köyü, Karakusunlar ile ilişkilenen en yakın merkezlerden birisidir. Yol ağında da Balgat ve Karakusunlar arasındaki bağlantı 1942 haritası üzerinden okunmaktadır (Şekil 3). Balgat Köyü, katılımcıların kimisinin çocukluk dönemine ait anıları üzerinden betimlenmiştir. İlkokul veya ortaokulu burada okuyan kişilerin mekânsal anlatıları de görüşmeler sırasında not edilmiştir. Balgat'taki açık hava sineması ve bakkal bu kişilerin anılarında ön plana çıkan yerlerdir. Bunun yanı sıra 1970'lerdeki Balgat'a dair önemli bir peyzaj ögesi olan bağlardan şu şekilde bahsetmiştir; "*Balgat bağları o zaman Malik'in yeriydi. Şimdiki MHP binasının olduğu yerler. Biz oradan üzüm toplar yerdik, cıngı derdik salkımına. Malik bizi kovalardı. Benim okul oraya çok yakındaydı*" (A.U.). "Bağlar" bölgesi olarak da bilinen bu alanda tarımsal üretimin

sıklığı 1934 ve 1957 haritaları üzerinden okunmaktadır ve görüşmelerde bahsedilmiştir. A.K. 1960'lı ve 1970'li yıllardan "*Herkes bir şey yetiştirirdi. Buranın adı zaten bağlardı, Balgat'tan Karadere'ye, Kepekli'nin oraya kadar bağdı. Balgat'ın köprüünün yanından başlar, yukarı kadar.*" şeklinde bahsetmiştir.

Yetişkinlik dönemi anılarında ise Balgat iki yönü ile ön plana çıkmaktadır. Karakusunlar'ın yakınındaki semt pazarının 1990'lı yıllarda kurulmasından ötürü geçmiş yıllardaki süreçte Balgat, pazar alışverişlerinin yapıldığı bir yerdir. Toplu ulaşımın gün içinde bir veya iki saatte gerçekleşebildiği 1970'li ve 1980'li yıllarda pazara erişim, yürüyerek veya araç ile taşıma yapan kişiler aracılığıyla yapılmaktadır. Mezarlık tarafından çıkan ve günümüzde hâlâ kullanılan yol, Balgat'a gidişlerde kullanılmıştır (O.A.).

Yer Formu: Vadi, Tepe ve Suyun Çevresinde

Ankara'nın su yapısı, topoğrafya ve coğrafya ile doğrudan ilişkilenmesi açısından çalışma içinde birlikte incelenmiştir. Ankara çevresi için güncel tartışmalarda da yer bulmaya başlayan "dereler" yakın bir geçmişe kadar var olmakla birlikte günümüzde kentsel örüntünün pek çok kısmında, kanallar içerisine alınmış, asfalt döşeli alana dönüşmüş veya kurumuştur. Karakusunlar ve çevresindeki su kaynakları, alanın coğrafi mekân ve insan ilişkileri ile kurgulanan kültürel topoğrafyasının sorgulanmasında

Şekil 7. 1940'lı yıllarda Yalıncak Köyü.

Kaynak: Ali Türkyılmaz kişisel koleksiyonu.

büyük öneme sahiptir. Bu bakımdan alanda bir mekân ifade eden yer formu öğeleri, dereler, bunların katılımcıların hayatındaki yeri, bunlar ile ilişkilenen mekânsal yapılanmalar, coğrafyanın insan yaşamındaki yeri ve kültür ile ilişkilenebilir açılarından görüşmelerde incelenmiştir.

Karakusunlar ve çevresi burada yaşayan kişiler tarafından genel olarak “yokuşluk” bir alan olarak tarif edilmiştir (Ş.H.). Alanda farklı yerlerde “rampalar” vardır (M.Ş.). Vadi biçiminde olan Şirindere kısmında 1980’li yıllardan itibaren çocukluğunu geçiren Ş.H. alanı şu şekilde tariflemektedir: *“Genel olarak yokuş bir alan zaten. İnsanlar evi koymuş, sonrasında bahçesi bile yokuş aşağıydı. Oynadığımız top bile dereye kaçardı, bazen ağaçlara takılırdı, ona çok sevinirdik.”* 1970’lerdeki çocukluğundan itibaren Çiğdemlitepe tarafında yaşamış A.U. ise evinin çevresini şöyle anlatmaktadır: *“Bizim evimiz Konya Yolu’na yakındı, yamaçtaydı zaten, Konya Yolu aşağıda kalırdı. Arkada zaten Telsizler var, o bir tepeydi. Biz o tepeye nazırdık, düz değil de yamaçta bir mahalleydi. Konya Yolu’na inerdik, geri çıkarken rampa çıkardık.”* 1980’li yıllarda alanı tecrübe etmiş ve 1990’larda ODTÜ villalarında yaşamış M.Ş. bölgeyi şu şekilde anlatmaktadır: *“Karakusunlar benim gözümde vadi, belli zaten ortasından bir dere akıyor Dikmen Vadisi gibi, orada sel gelirdi baya. Burası da öyleydi. Bu yamaçlar böyleyken bir yağmur yağardı.”* 1950’li yıllarda geçen erken çocukluğunu Yalıncağ’da yaşamış A.T. ise köyden *“Meyilli ve çok güzel manzaralı bir yer”* olarak bahsetmektedir. Topoğrafya genel olarak engebeli karakterdedir. Kimi zaman yorucu ve zorlayıcı olarak tarif edilmekte, kimi zaman ise manzara sağlamasından bahsedilmektedir. Zemin formunun, alanın kimliğini tanımlayan önemli unsurlardan biri olduğu gözlemlenen bu çevrede, yorucu ve zorlayıcı olma hâli olumsuz anlamlar taşısa da pek çok katılımcı o döneme ait yaşamlarından olumlu yönleriyle bahsetmiştir.

Görüşmelerde çoğunlukla Şirindere olarak bahsedilen, haritalarda ise Kuyucaközü veya Şarлак ismiyle tarif edilen derenin birkaç metre genişliğinde aktığı söylenmekte ve çok derin bir su olarak tarif edilmemektedir.⁶ Buna rağmen derenin Karakusunlar Köyü yakınında vadileşen parçası, 1980’li yıllardaki çocukluk anılarında su taşımak gibi yaşamsal gerekliliklerin yanında kimi zaman oyun

oyun alanı olarak aktarılmaktadır (Ş.H., K.A., O.A.). Ş.H., yapılan görüşmede yaz kış su sesi ile uyuduklarından bahsetmiştir. Belirli zorluklara sahip olmasına rağmen bu yaşantıdan keyif aldıklarını belirtmiştir. Bir oyun alanı olarak topoğrafik yapı ile ilişkilenen en önemli örnek, dere çevresinde “Topraklık” dedikleri yerdir. Yamaçtan kayarak oyun oynadıklarından bahsedilen yer kendi aralarında bir isimlendirme olarak söylenmiştir. Buna rağmen 1934 haritasında bahsedilen yerin yaklaşık beş yüz metre güneyinde aynı “Topraklık” ismi görülmektedir (Bkz. Şekil 5).

Şirindere, en erken dönemlerden beri alanı deneyimlemiş kişiler tarafından ODTÜ ormanlarının olduğu güney kısımdan doğan, vadi içerisinden akan ve bu rotada devam eden bir su olarak tasvir edilmektedir. 1950’liler ve sonrasında A.T. bu durumu şöyle ifade etmiştir: *“Dere köye doğru gelir, Misbaşak tarafından geçer, MTA’nın oraya, ŞAP Enstitüsünün oraya kadar aşağı inerdi. Az aşağıda domuz çiftliği vardı, onun ilerisinden çiftliğin orada Çubuk Çayı’na karışırdı. Su o zaman dışarıdan akardı. Ama artık kalmadı, zamanla kesildi.”* Alanı 1960’lı yılların sonundan itibaren deneyimleyen K.A. benzer bir rota tariflemekte ve Kuyucaközü’nün MTA tarafındaki Kuyucak ismiyle anılan bölümünden şöyle bahsetmektedir:

Şirindere vadinin içinden Çankaya Üniversitesi, Arı Kolejinin oraya kadar akardı. Çankaya Üniversitesinin olduğu taraf bataklıktı. Orada yürümek bile zordu. Bizi, ilkokulda öğretmenimiz birkaç kere piknik yapmaya götürmüştü. Doğal sazlık bir alandı orası. Dere orada da baya akardı MTA’ya kadar. [Kuyucak ismini duyduunuz mu diye sorunca] Kuyucak diye o taraflara denirdi. Yalnız biraz güvensiz alanlardı, o yüzden çok fazla gitmezdik. Çukur gibi bir alandı sanki.

1960’lı yıllar ve sonrasındaki süreç için A.T. benzer şekilde şöyle anlatmaktadır:

Kuyucak taraflarına eskiden kındırğa derdik. Sazlık gibi olur, yüksek, adam gözükmezdi. Bir çeşme de vardı. O çeşmenin oraya eskiden Çingeneler çadır kurardı, Balgat’ta bohçacılık yaparlardı. Şimdi o Çankaya Üniversitesi’nin olduğu yerlerde. 1950’li seneler bu şekildeydi. Biz atlarla gidip onları sulardık.

6 Derenin gündelik hayatta kullanılan ismi de haritalardaki ismi kadar önemlidir. Fakat “Şirindere” isminin hem su yapısını, hem vadiyi, hem de çevresindeki yaşam alanını ifade etmesinin anlatımlarda karışıklığa sebep olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple dereden metin içerisinde genel olarak “Kuyucaközü” ismiyle bahsedilmiştir.

Tüm bu mekânsal anlatılarda Kuyucak çok fazla güven duygusu vermeyen, bataklık ve sazlık bir alan olarak tariflenmiştir. Rotası boyunca devam eden hayvancılık aktiviteleri mekânsal biçimlenmeyi de yönlendirmiştir.

Alanda birkaç farklı su kaynağı ise Kuyucakközü ile bağlantılı olarak farklı görüşmeler sırasında belirtilmiştir. K.A., Çiğdemlitepe yakınlarında anlattığı, Kuyucakközü ile birleşen ayrı bir dereden bahsetmektedir. Bu derenin bir parçası Hasan Âli Yücel Anadolu Öğretmen Lisesi, Ebru Sitesi ve Doğa Sitesi'nin bulunduğu kısımdan gelmektedir. Ayrıca Hüner Sitesi ve Petrolcüler Sitesi'nin de olduğu yerde zaman zaman akan bir kaynak anlatılmaktadır. K.A. ile yapılan görüşmede, bu derelerden ayrı parçalar gibi bahsedilmesine rağmen dönem haritası üzerinde yerleri işlendiğinde Çiğdemlitepe'de iki koldan birleşip bağlandığı kısmı Kuyucakközü ile birleşen bir yapı görülmektedir. K.A., suyun şimdiki ismiyle 1575. Sokak olarak bilinen ve üzerinde bir çiçekçi bulunan yerde toplandığını söylemekte ve burayı köyün suyunun toplandığı kısım olarak tarif etmektedir. Karakusunlar'ın yakın çevresinde tarif edilen derelerden birisi de Fen Lisesinin altında "Çukur Bağ" olarak ifade edilen yerden Konya Yolu'na doğru akmakta olduğu söylenen deredir. H.K. ise şimdiki 1586. Sokak'tan eski dönemlerde akmakta olan bir dereden bahsetmiştir. Bu da Kuyucakközü'ne bağlanan bir koldur. Şekil 9A'da işaret edilen Kuyucakközü, Kara Dere ve ilişkili su güzergâhlarının hepsi günümüzde görünürlüğünü kaybetmiştir. Yalınca közü'nün ise çok küçük bir kısmı halen ODTÜ'deki Çarşı Sitesi'nin yanında bulunmaktadır.

Dikmen ve Çal Dağı'nın hemen yanından akarak Balgat içerisinden devam eden Kara Dere⁷ (Şekil 9A), görüşmelerde Balgat ile ilişkili bahsedilen önemli imgelerden birisi iken fiziki topoğrafyanın da önemli bileşenleri arasındadır. Çocukluk anılarını anlatan A.U. dereyi canlı bir imge olarak şu şekilde dile getirmektedir:

O, Dede Çeşmesi'ne akan dereydi. Bilmez miyim o dereyi, rengârenk akardı. Bir kırmızı akardı, bir mavi akardı, bir yeşil akardı. Şaşırdık biz. Dede çeşmesi aşağıda, onunla buluşurdu. Şimdi orası Adore [Mobilyacı] oldu. Eskiden Uysal Lastik kaplama vardı. Dere çeşmesi güldür güldür

Şekil 8. Balgat'taki Dede Çeşmesi.

Kaynak: İbrahim Sezgin kişisel koleksiyonu.

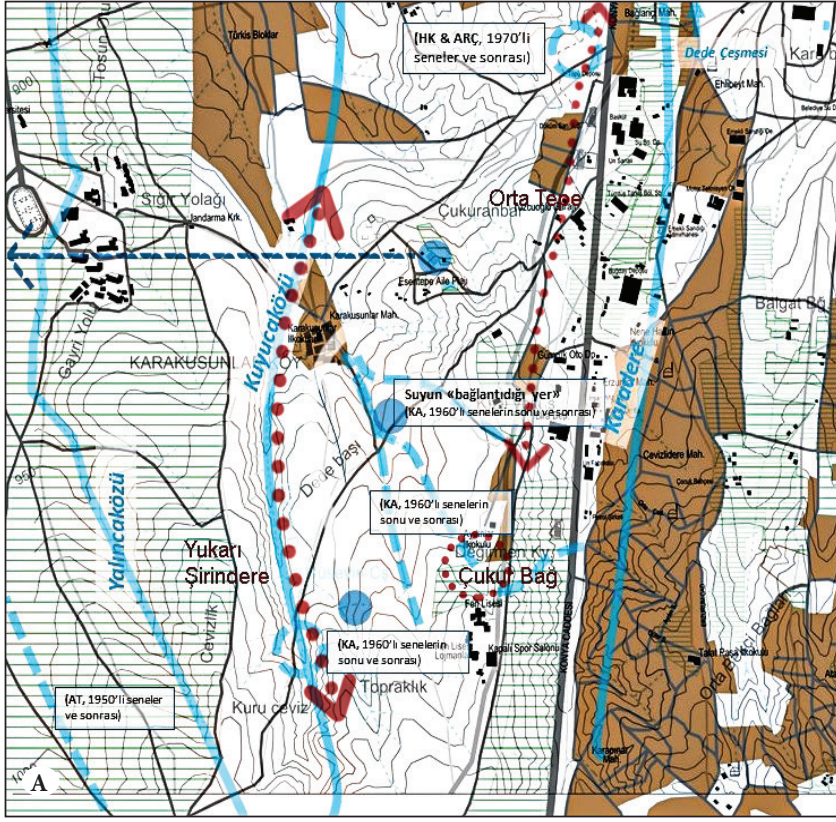
akardı. Kol gibi akardı, biz oraya yün yıkamaya giderdik. Bu dere ta Dikmen'den gelirdi, Nene Hatun İlkokulunun yanından dere çeşmesine akardı.

Dede Çeşmesi, Balgat'ı çocukluk veya yetişkinlik döneminde yaşamış kişilerin sıklıkla dile getirdiği gür akan bir su kaynağı olup çamaşırın veya çocukların yıkandığı bir araya gelme alanlarından birisi olarak bahsedilmiştir (Şekil 8).

Doğal bir su kaynağı olmasa da Karakusunlar'ın yakın çevresinde bulunan havuz, görüşmelerde bahsedilen mekânlardan birisidir ve doğal su yapısı ile dolaylı olarak ilişkilendirilmektedir. 1967 ve 1976 haritalarında Esentepe Aile Havuzu olarak geçmektedir (Şekil 9B). Tüm görüşmecilerin su kaynağı olarak örnek verdiği veya özel olarak bir havuz sorulduğunda olumlu yanıt verdiği bu mekânı çoğu kişi haritadaki ismi ile çağırılmaktadır. 1960'lı yılların başında Deli Osman lakaplı bir kimseye ait olduğu söylenen havuz, ticari bir işletmedir ve o dönemlerde Ankara'daki az sayıda havuzdan birisidir. K.A. bu havuzdan şu şekilde bahsetmektedir:

Havuz şu an AKUT'un olduğu yerdedi. Çok güzel bir ev vardı, pembe bir konak. Şato gibi güzel bir binaydı. Deli Osman diye bir adama aitti, sonra başka birine satıldı. Alan adam da bir tane havuz yapmış. Kepekli'den su ge-

7 O.A., İ.S. ve A.U., A.O.D., A.K. ve H.K., A.T. ile yapılan görüşmelerde bahsedilen bu dere, 1934 ve 1942 Ankara haritalarında da benzer şekilde isimlendirilmektedir.

Şekil 9A. Alanda var olan veya görüşmelerde hatırlanan dereler, su kaynakları ve su yapıları (mavi), ve doldurulan yer formu (Kırmızı).

Kaynak: Yazar tarafından 1934 ve 1976 Ankara haritaları altlık olarak kullanılarak ve görüşmelerden elde edilen verilere dayandırılarak hazırlanmıştır.

Şekil 9B. Esentepe Aile Havuzu.

Kaynak: İbrahim Sezgin kişisel koleksiyonu.

tirdi. Kepekli Gölbaşı'na inmeden olan geçit, hatta şu an kemerli kapılardan var. Kepekli'den gelen suyu da şuradan biliyorum, su hattı patladığı zaman falan biz gider tamir ederdik. Lastik falan sarardık etrafına. Havuz 1960'lı senelerde yapıldı. Ankara'da epey bilinen bir yerd, girişi 2.5 liraydı. Biz de gider temizlerdik, işlerine yardımcı olurduk. Öylelikle arada içeri girmemize izin verilirdi. 1,5-2

metre yükseklikte yerleri olan küçük bir havuzdu. Havuzun su hattını civarda yaşayanlar bilerek de patlatıyordu, kendi kullanacakları suyu çekmek için. O şekilde su çok azaldı, zamanla kurtarmamaya başladı. 1980'li senelerde de havuz kapandı. Mustafa etrafını çevirdi, gazino gibi bir şey yaptı ama o da kapandı.

1960'lı yıllardan itibaren alanı deneyimleyen kişiler arasında çoğunlukla erkekler tarafından kullanıldığı belirtilen havuzu A.O.D. şöyle ifade etmiştir: “*Mezarlığın yukarısında havuz vardı. Oraya genç delikanlı çocuklar gider gelirdi. Kızlar gitmezdi. Bir tek lüks olarak o vardı. Benim küçük kardeşim de giderdi, yüzer gelirdi. Baskılı bir ailede yetiştiğimiz için biz pek gitmedik, dışarıya da çıkmazdık.*” Havuz, görüşme yapılan kişiler arasında Ş.H., K.A., İ.S. ve A.U., A.R.Ç., ve M.Ş. tarafından kullanılmıştır. Kadın-erkek karışık ve sadece erkeklerin kullanabildiği iki kısmı olan havuzun alkollü bir mekân olmasından ötürü çevredeki herkesin gitmediği düşünülmektedir (H.K. ve A.R.Ç.). Karakusunlar ve çevresindeki ilk değişimlerden biri olan Esentepe Aile Havuzu, alanın su yapısı ile ilişkilenen ve alanda yaşayanlardan biri tarafından inşa edilmesine ve işletilmesine rağmen alandaki herkesin çok rahatlıkla kullanabildiği bir yer değildir. Ankara içerisindeki ilk havuzlardan biri olduğu düşünülen bu yer, kimi için hoş karşılanmayan bir yerken kimileri için oradaki hizmetleri karşılığında kullanabildikleri bir ticari mekândır. Karakusunlar'ın yakın çevresindeki diğer eğlence mekânları olan Kurt Tesisleri ve Menekşe Gazinosu ise görüşmecilerin bir kısmı tarafından bilinmekle birlikte pek sık kullanılmamıştır.

Bir yerleşim yeri olan ve günümüzde belirli mecralarda⁸ hâlâ Şirindere ismiyle geçen bölge, ilk yapılanmaya başladığı 1970'li yıllardan itibaren bir *gecekondu* alanı olarak tariflenmektedir. Yetişkinlik dönemini bu bölgede geçiren bir görüşmeci ise dereyi, su taşınan, çamaşır için kullanılan kilin toplandığı, suyu berrak akan ve temiz bir kaynak olarak tanımlamaktadır (A.O.D.). Etrafındaki yaşamın hayvancılık aktivitelerinin yürütülmesine imkân verdiği anlaşılmaktadır. K.A. çocukluk anılarından şu bilgiyi paylaşmaktadır: “*Hayvanların dinlendiği bir alan vardı Şirindere’de. Biz de orada kendimize havuz yapar eğlenirdik.*” Bu bakımdan dere o dönem, gündelik hayat pratiklerinin gerçekleşmesine imkân tanıyan bir varlıktır. 1970'lerin sonu ve 1980'lerde ise bir yerleşim yeri olan Şirindere'den gecekondu üretim pratiğinin neredeyse

gündelik olarak gözlemlenebildiği bir yer olarak bahsedilmektedir (A.O.D.). Bu çerçevede “gecekondu” kelimesinin kullanımı, bilinen anlamda bir gecede yapılan ruhsatsız yaşam alanlarını ifade ederken bazı görüşmelerde ruhsatlı veya ruhsatsız tüm yapılardan “gecekondu” olarak bahsedilmektedir. Bazı görüşmelerde ise iki katlı olan konutların “izin belgesi,” tek katlı olanların ise “kaçak” olduğundan bahsedilmiştir (A.O.D.). Görüşmeler sırasında Karakusunlar ve Şirindere halkının, köy evi veya gecekondu sakinlerinin arasında bir yaşam biçimi farkı veya herhangi bir ayırım sezilmemiştir. Fakat Çiğdemlitepe’de yaşamış kişilerden bazıları Karakusunlar’dakilerle kendilerini denk hissetmediklerinden bahsetmiştir (K.A.).

Alanda tarım ile ilişkilenen yer isimleri arasında Çukurambar, kelime anlamı doğrultusunda yer formunu ve tarımsal aktiviteyi ifade eden ilginç örneklerden birisidir. 1960'lı yıllarda alanda yaşamış kişiler bu alandan ekim alanı olarak bahsederken sonraki süreçte bu alan, asfalt şantiyesinin ve gecekonduların olduğu bir alana dönüşmüştür. Çukurambar, anlatılarda sıklıkla beliren bir mekân değildir. Bilinen veya orada yaşayan tanıdıklarla zaman zaman görüşülen bir yerdir fakat kullanıcıların kısmen bildikleri veya sıklıkla vakit geçirdikleri bir yer olmadığı anlaşılmaktadır. Tarımsal aktivitelerin aktarıldığı başka bir topoğrafik mekân ise Çoban Tepesi’dir. Çoban Tepesi, 1957 haritasında Kuyucak ve Yalıncaöz’ünün batısında bir sırt üzerinde yer almaktadır. 1950’li ve 1960’lı dönemleri hatırlayan katılımcılar burayı hatırladıklarını, şimdiki CEPA’nın taraflarında olduğundan ve burada hayvanların otlatıldığından ve yakınında bulunan domuz ağıllarından bahsetmektedirler (H.K. ve A.K., A.T.). O dönemdeki Atatürk Orman Çiftliği sınırlarına yakın bulunan bu alanlar birbirleri ile ilişkili birer zirai karakter olarak belirlemektedir.

Bazı kitaplarda köye dair Atatürk ile ilgili bir söylence den bahsedilmekte⁹ ve görüşmelerde de köyün isminin nereden geldiği sorusuna verilen cevaplarda bu söylence aktarılmaktadır (K.A., H.K. ve A.R.Ç., A.T.). Köyün

8 Bir mahalle ismi olmayan, pratikte Çiğdem Mahallesi’ne bağlı mevki adı olan Şirindere, belediye kararlarında veya gazete haberlerinde bu isimle anılır.

9 Şenyapılı (2004, s.121), yine bu bölgede yaşayanlarla geçen konuşması üzerine aşağıdaki bilgiyi aktarır: Berberde sıra bekler ve bu bölgede yetişmiş gençlerle söyleşirken, Karakusunlar adının nereden kaynaklandığını bilip bilmediklerini sordum. Biri şöyle konuştu: ‘Atatürk askeriyeye buraya gelmiş. Kar altında burası... Mola vermiş... Komutanlarından biri sormuş: ‘Paşam, çadırları nereye kursunlar?’ Atatürk yanıtlamış: ‘Kara kursunlar.’ Ağzdan ağıza, biraz da buraların şivesine uygun olarak dönüşüp Karakusunlar olmuş Ata’nın buyruğu...’

Bu bahsedilenin gerçeklik payının olmadığı sonucu köyün isminin Osmanlı Dönemi tahrir defterlerinde yer almasından ötürü çıkarılmıştır. Fakat farklı sözlü kaynaklarda “Kara kursunlar” emrinden gelen ilişkilendirme Fatih Sultan Mehmet’in söylediği bir söz olarak da aktarılır.

merkezindeki iki çeşmeden birinden çoğunlukla Atatürk Çeşmesi olarak bahsedilir. İ.S. ve A.U.'nun aktardığına göre Atatürk, 1935'te köye gelmiş ve bu çeşmenin suyunu çok beğenmiştir. Ayrıca A.R.Ç., haritalarda Kuyucak olarak isimlendirilen, güncel hâlinde Evrensel Koleji ve Arı Kolejinin arkasındaki Uğur Mumcu Parkı¹⁰ ve Eskişehir Yolu'nun güney paralelindeki bazı alanların "Atatürk'ün bahçesi" olduğunu belirtmektedir. Tüm bu alana dair anlatılarda Atatürk ile kurulan veya kurulmak istenen yakınlığın izleri görülmektedir.

Karakusunlar'ın Dönüşümü

Alandaki dönüşüm süreci 1950'li yıllar ve sonrasında uygulanan imar planları doğrultusunda yapılan Eskişehir ve Konya Yolu'nun beraberinde başlamıştır. Bu dönemde inşaatı planlanan ve tamamlanan Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Ankara Fen Lisesi yerleşkeleri de alandaki mekânsal ilişkilerin dönüşümünde rol oynayan etkenlerden birisidir. Kampüsün kuruluşu, bu kuruluş sürecinde Yalıncağ Köyü çevresinin istimlak edilişi ve işleyiş süreci, alanın sınırlarına etki etmiştir. Bu bakımdan ODTÜ kampüsünün burada yaşayanların zihnindeki imgelerinin incelenmesi, çalışma açısından önem taşımaktadır. Şirindere'nin dönüşümü ve İşçi Bloklarının inşaat süreci de bu kısımda detaylandırılmıştır.

Karakusunlar'ın yakın çevresinde bulunan ODTÜ Kampüsü, haritalarda ve gündelik hayatta kayda değer bir yere sahip alanlardan birisi olması sebebiyle, görüşmelerde değinilen konulardan birisidir. Alanda yaşayanların bazıları için burası iş buldukları kurumken kimileri için çok daha farklı izlenimler oluşturmaktadır. K.A., 1970'li yıllardan itibaren ODTÜ'de idari personel olarak çalışmıştır ve O.A. 1990'lardan itibaren üniversite içinde görev yapmaktadır. Alanda yaşayanlar arasında K.A., çalıştığı kurum olarak üniversiteyi daha detaylı deneyimleme imkânına sahip olmasına rağmen şöyle anlatmaktadır:

[Haritalardaki toponimler üzerinden sorulan soruya cevaben] *ODTÜ'nün içinde kalan isimleri bilmiyorum. Çünkü ODTÜ araziye tel ile çevirdi, oradaki araziler gitti. ODTÜ açılmadan önce mesela bizim okuldan Lodumlu'ya giden bir yol vardı, şimdi İncek ile Bilkent taraflarına denk düşüyor. Yol Bilkent'teki çarşının arkasından geçirdi. Bizim orada bir kardeş okul vardı, bazen gider gelirdik. ODTÜ Kampüsü yapınca bu yollar silindi.*

Bu anlatı bir bakıma kampüsün yarattığı mekânsal kopuşa dikkat çekmektedir. Kampüsün öncesindeki dönemde Yalıncağ yerlilerinin arazilerinin yanı sıra Karakusunlar'daki yerlilerin de mekânsal kullanımı istimlak sürecinde tamamen silinmiştir. Daha önceden var olan kırsal bağlantıların kopuşu gözlemlenmektedir ve alıntıda bahsedilen "Lodumlu'ya giden yol"un, aslında Aydın ve diğerlerinin (2005) bahsettiği Osmanlı Dönemi yollarından birisi olduğu düşünülmektedir (Şekil 3). Dolayısıyla inşa sürecinde Yalıncağ dışında başka tarihi bağlantıların da silindiğini söylemek mümkündür.

Alanda yaşayan bazı insanlar için ODTÜ, "gizlice girilen" veya yaşanan alanı sınırlandıran bir yer¹¹ olarak tanımlanmaktadır. A.O.D. ODTÜ'nün arazisine mantar toplamaya gittiklerinden, güvenlik görevlilerinden ötürü gizlice girdiklerinden bahsetmekte ve aynı zamanda şöyle anlatmaktadır: "*ODTÜ'nün okul olduğunu bilmiyorduk biz çocukken. Orada Amerikalılar var sanırdık. Orada oturuyorlar, çok güzel şeyler yiyerek yaşıyorlar sanırdık. Öğrenci de bizim mahallede çok yoktu o zamanlar.*" 1970 ve 1980'li yıllardaki çocukluk veya yetişkinlik anlatılarında ise ODTÜ ormanlarının içinde yürüyüş yapabildiklerinden veya orada kamp kuran askerlerle vakit geçirebildiklerinden söz eden katılımcılar olmuştur (K.A., Ş.H., M.Ş. ve M.Ç.).

Yarı yapılandırılmış görüşmelerde bahsedilen fiziksel topoğrafyanın özgün biçimlenişlerinden bazıları bugün tamamen kaybolmuştur. Haritalar üzerinde ismi yer almayan bu alanlardan birisi K.A.'nın 1970'li yıllarda deneyimlediği Çukurluk Bağ'dır. Ankara Fen Lisesinin kuzeyinde yer alan bu bağın yerinde şimdi Çankaya Belediyesi Mustafa Kemal Atatürk Spor Salonu bulunmaktadır. Geçmiş yıllarda ise içinde hem bir dere akmakta hem de meyve ağaçları bulunmaktadır. K.A., bölgeden şöyle bahsetmektedir: "*Fen Lisesinin alt tarafındaki Çukurluk Bağ'ı çok kullanırdık. Yol bu çukurun üstünden geçirdi. İnip çıkmak da epey zor olurdu, araba giremezdi oraya. Sahipleri de pek gelip gitmediği için o baği biz kullanırdık.*" Çocukluk anılarının geçtiği yer olarak tariflenen bağın genel kotun 30-40 metre aşağısında kaldığı tariflenmektedir. Ankara Fen Lisesinin yapıldığı 1960'lı yıllarda liseye giden yol metal ayaklar üzerinde inşa edilmiştir. Sonrasındaki süreçte ise zamanla yolun metal

¹⁰ Halk arasında Çansera ismi de kullanılmaktadır.

¹¹ O.A. ODTÜ'de hâlen çalışmaktadır. Fakat 1980'li senelere ait anılarında ODTÜ'nün tel ile sınırlı bir alan olduğundan ve girilemediğinden bahseder.

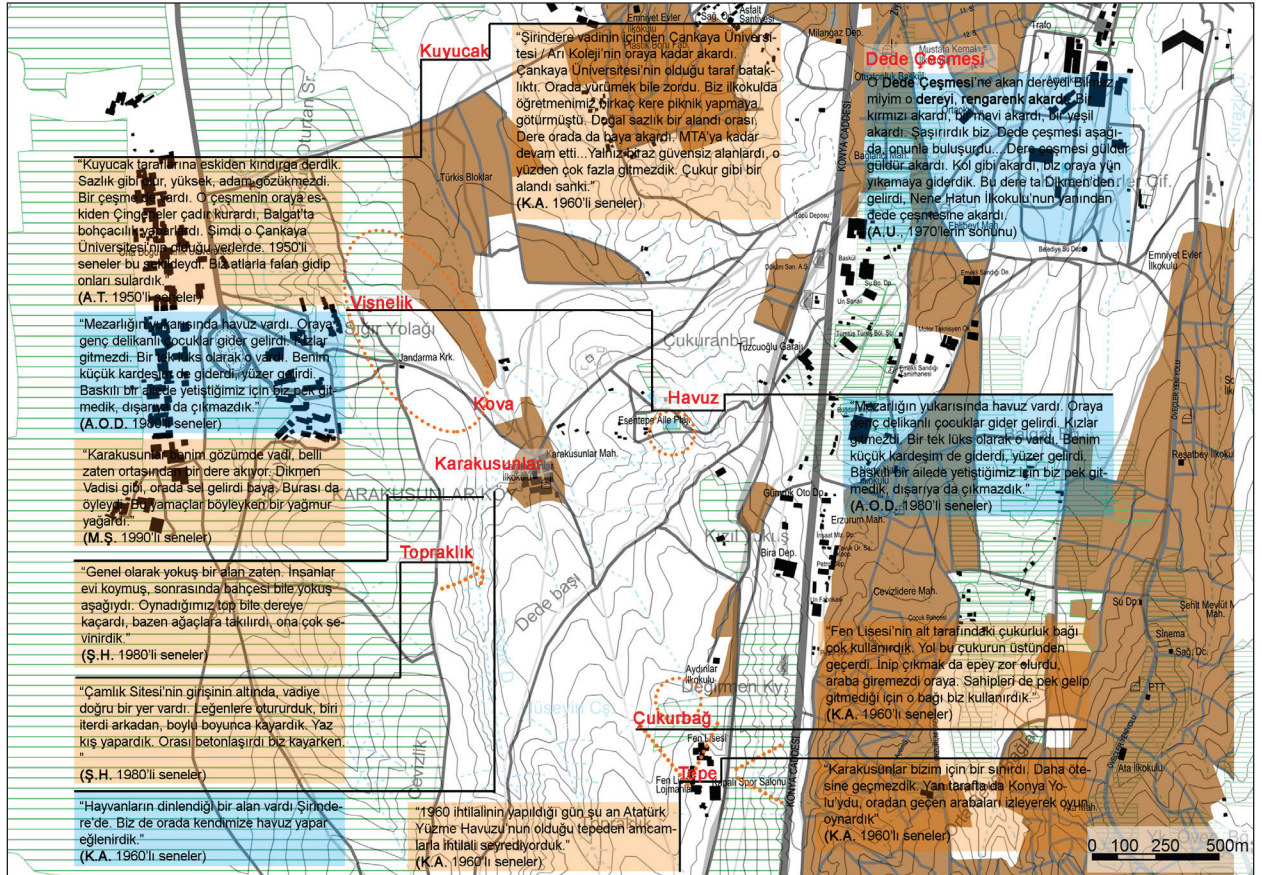

ayakları dolgu içerisinde kalacak kadar doldurulmuştur. Bu bağın hemen yukarısındaki tepeden ise K.A., şu şekilde bahsetmektedir: “1960 ihtilalinin yapıldığı gün şu an Atatürk Yüzme Havuzu'nun olduğu tepeden amcamlarla ihtilali seyrediyorduk.” K.A., yaşadıkları yerin sınırlarını da şöyle belirtmiştir: “Karakusunlar bizim için bir sınırdı. Daha ötesine geçemedik. Yan tarafta da Konya Yolu'ydü, oradan geçen arabaları izleyerek oyun oynardık.” Benzer yerlerde yer alan bu iki alıntıda bahsedilen yerler topoğrafik olarak çevreye hâkim konumlanmıştır ve çocukluk anılarında yer eden bir etkiye sahiptir. Topoğrafya bu anlatılarda çevre ile kurulan bağlantıyı sağlamaya yardımcı bir varlık konumundadır. Yer formunu tanımlayabilecek

diğer isimlerden birisi de “Kova” olarak anılan yerdir. Bu isim haritalarda görünmemesine rağmen farklı görüşmelerde bahsedilmiştir. Açık alan olarak tanımlanan yer, İ.S. tarafından derenin yakınında konumlandırılmış ve şöyle tarif edilmiştir: “ODTÜ'nün tabanına indiğin zaman olan yere biz kova derdik.” Arazinin yer formu üzerinden detaylandırılan anlatılar ve ilişkili mekânlar Şekil 10'da sunulmuştur.

Karakusunlar ve çevresinde 1970'li yıllardan itibaren başlayan konut imalatları, alanın kentleşmesinde büyük rol oynamasının yanı sıra belirgin bir düzleşmeyi de beraberinde getirmiştir. İşçi Blokları (Türk-İş Konutları)¹² bu bakımdan alan çevresinde yapılan en kapsamlı projeler-

Şekil 10. Topoğrafik mekânlar ve ilişkili anlatılar.

Kaynak: Yazar tarafından 1934 ve 1976 Ankara haritaları altlık olarak kullanılarak hazırlanmış, araziye dair anlatılar görüşme kayıtlarından derlenmiştir.

12 Türel (1986) 1970'lerde Türk-İş Sendikası tarafından yapılan İşçi Blokları Yapı Kooperatifinin ekonomik olarak desteklenmesinde Sosyal Güvenlik Kurumu üzerinden verilen krediden bahseder.

Şekil 11. Beş katlı ve çok katlı İşçi Bloklarının yapımından bir fotoğraf (1970'li yıllara ait olduğu tahmin edilmektedir.).

Kaynak: İbrahim Sezgin kişisel koleksiyonu.

den birisidir. Yapımı, 1970'li yıllarda Kıbrıs Harekâtı'nı takiben başlayan konutlar farklı gruplardan oluşmaktadır. "Beş katlı" ve "çok katlı" yapı tipolojisinin görüldüğü blokların farklı kısımları Omorfo, Lefkoşe, Girne ve Magosa olarak adlandırılmaktadır. Şekil 11'de şimdiki 1516. Cade çevresinde konumlanan beş katlılar, çok katlılar ve ısı merkezi görülmektedir. Birkaç farklı görüşmede projede 5500 konut yapıldığından bahsedilmektedir (M.Ş. ve M.Ç., H.K. ve A.R.Ç.). Bu süreçte eski yerleşim olan Karakusunlar ve Çiğdemlitepe'de birkaç yüz konut olduğu bilinmektedir. Bu bakımdan İşçi Blokları var olan yerleşimden çok daha geniş ölçekli bir projedir.

Köy merkezi, Şirindere ve yakın çevresinde Çiğdemlitepe, vadi ve sırtlarda yani eğimli arazide şekillenen yapılaşmalardır. İşçi Blokları ise arazi genelinde farklı yerlerde yapılaşmasına rağmen genel olarak taban arazilerde,¹³ yani düzlük alanlarda konumlanmaktadır. 1970'lere kadar bu araziler köylüler tarafından tarım alanı olarak kullanılmıştır. Haritalarda köyün güney eksenindeki Tosunoturta ve Sığıryalağı çevresinde, tarımsal pratiklerin devam ettiği düzlük arazide, 1970'li yıllardan itibaren İşçi Blokları'nın ODTÜ arazisi bitişiğinde yapılan bölümlü ve ısı merkezi konumlanmıştır. Arazi genelindeki topoğrafik çeşitlilik üzerinden türetilen farklı mekânsal pratikler, örneğin coğrafyayı oyun alanı olarak kullanma hâli, yerini bu süreçte daha düz ve tekdüze bir yapılaşmaya bırakmıştır. Arazinin ilk dönemlerindeki tarımsal karak-

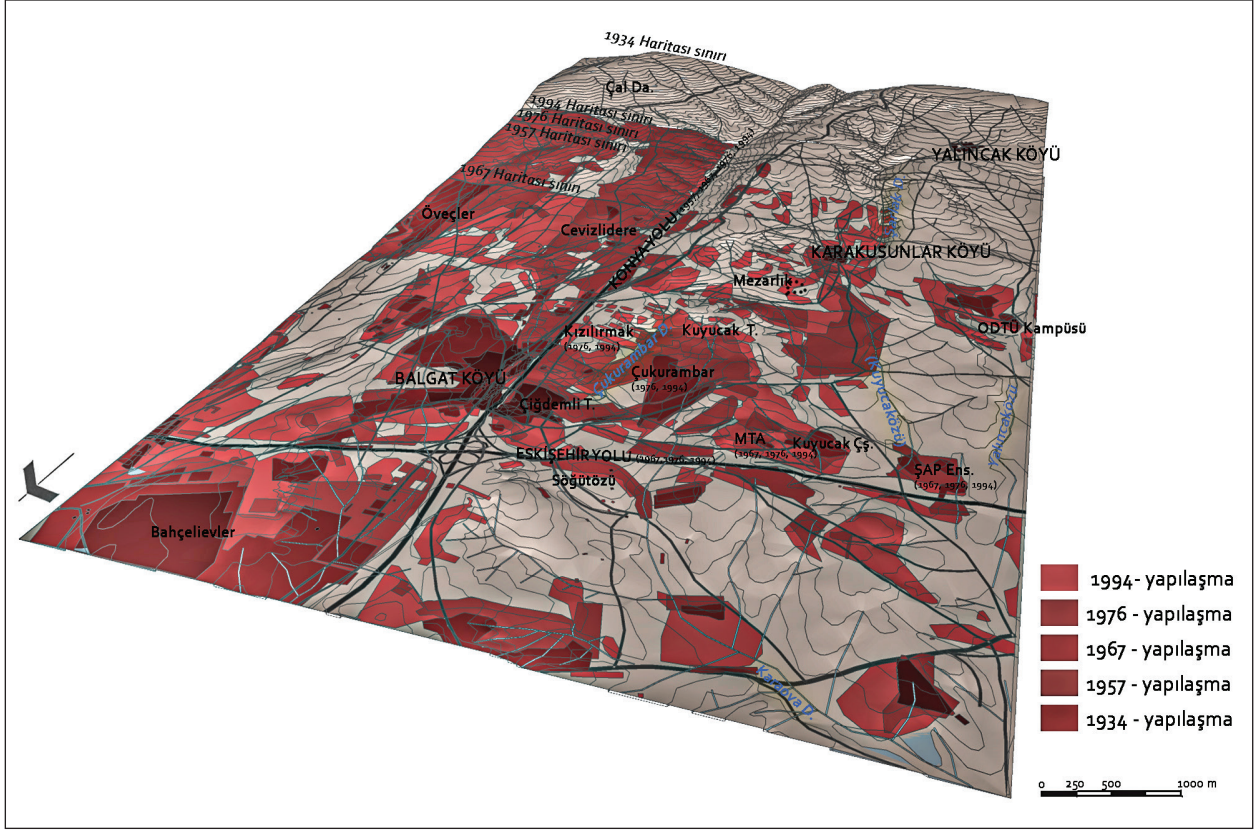
teri ortaya koyan yer isimleri ise bu yapılaşma sürecinde fiziksel olarak tesviye edilmiş ve gündelik yaşayıştan silinmiş örneklerdendir. Görüşmeler sırasında A.R.Ç.'nin bahsettiği üzere, İşçi Blokları inşaatı süresince Çamlık Sitesi yakınındaki kısma dökülen hafriyat, alanın coğrafi karakterini şekillendiren elemanlardan birisi olan vadinin düzleşmesine yönelik önemli bir müdahale olmuştur.

Şirindere, 1970'lerden sonraki süreçte de doldurulan ve bir şekilde düzleşen yerlerden birisidir. A.O.D. konu ile ilişkili olarak Şirindere'nin ilk hâllerini gözlemlediği 1970'li yıllara kıyasla oldukça yükseldiğini şu şekilde aktarmaktadır:

... [Evimiz] 1986'da yapıldı, o bölüm hep dereydi. Annem-gilin evi de tepenin başındaydı. O dereyi hep doldurdular, 1990 yılında doldurdular, dereyi de kapattılar. Seviyesi de yükseldi. Şimdi annemin evi normal yol kotunda, eskiden yukarıda kalırdı. Bizim Dünya 1 Sitesi'nin yerinde arsamız vardı. Orada şimdi hâlâ gecekondular var. Orada ağaçlarımız vardı. Sulamaya giderdik. Aşağı doğru indiğimizde dere çok alçaktaydı. Şimdi o dereler falan kalktı.

K.A., ODTÜ'nün yaptığı bazı hafriyatların derenin güneyindeki bir kısmına döküldüğünden ve sonrasında derenin o kısmının gölet gibi olduğundan, derenin de bu yüzden akamaya başladığından bahsetmektedir. A.O.D., görüşmede, derenin 1990'lı yıllarda moloz ve toprakla bilinçli bir faaliyet sonucu kapatıldığını aktarmaktadır. Benzer şekilde 1990'larda yaşamış olan M.Ş., derenin

13 Oğuz Erol'un haritası ile karşılaştırılarak bakıldığında Yüksek Seki (Higher Terrace), Vadi Tabanı (Valley Floor) olan kısımlardadır.

Şekil 12. Çalışma alanı ve farklı yıllarda çevresindeki yapılaşan yerleri gösteren model. Modelde yapı alanları, 1934 haritasındaki yollar ve su güzergâhları, ana dolaşım koridorları olan Eskişehir ve Konya Yolları belirtilmiştir.

Kaynak: Modelin üretimi yazar tarafından altlık olarak çeşitli haritalara dayandırılarak yapılmıştır.

büzler içerine alınarak kapatıldığı inşaat faaliyetlerini hırtlamaktadır. Derenin düzleşmesine dair bu önemli faaliyetin 1990'lı yılların başında yürürlüğe giren İslah İmar Planı kapsamında olduğu tahmin edilmektedir. Şirinde-re'deki gecekondulaşmadan H.K. şu şekilde bahsetmiştir: "1970'lerde başladı, muhtar parselledi sattı hep. 1970'lerde dere dağıldı.¹⁴ Ondan sonra Şirindere oldu. Sonra da dümdüz oldu, şimdi hep Çiğdem oldu." Dümdüz olan bu alanda aslında Karakusunlar da yer ismi olarak silinen ve düzleşen bir varlıktır. Bu alıntı, bir anlamda fiziksel düzleşmenin ve isimlerin silinmesinin bir arada olduğunu ifade etmektedir. 1934, 1957, 1967, 1976 ve 1994 haritaları üzerinden yapılan modelleme çalışmasında (Şekil 12), Karakusunlar ve çevresindeki yapı alanlarının farklı dönemlerdeki büyümesi açıkça görülmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Topoğrafyanın, fizikselliğinin yanında zamansallığı, tarihselliği ve yer ifade etme kapasitesi ile ele alındığı bu çalışmada Karakusunlar ve çevresinin çok katmanlı topoğrafyası eksenindeki dönüşümü incelenmiştir. Çalışmada ilgili alan, tarihsel sürecinde yazılı ve görsel kaynaklar üzerinden incelenmiş, ilişkili kentsel büyüme bağlamında yorumlanmış, alandaki değişim modellenmiş ve alanın topoğrafyası orada yaşamış kullanıcıların zihinlerindeki imgelerle inşa edilmeye çalışılmıştır. Alandaki mekânsal dönüşüm sürecinin açıklanmasında ise düzleşme kavramı kullanılmıştır.

1950'li yıllara kadar olan süreçte kırsal karakteri ile gözlemlenen Karakusunlar ve çevresindeki yerleşimlerin köy envanteri çalışmalarında, tarihi araştırmalarda, gazete-

14 Tarih bilgisinin doğru verilip verilmediğinden emin olunmamaktadır.

lerde ve dergilerde “köycülük” ile alakalı siyasi bağlamın bir parçası olarak dile getirildiği görülmektedir. Kırsalın kalkındırılması ve nitelik kazandırılmasına yönelik yapılan halkevi ve halk odası çalışmaları, Balgat Köyü’nde bulunan halkodası gibi bilgiler alandaki kırsal portrenin sürdürülmesini desteklemiştir. ODTÜ ve Ankara Fen Lisesi kampüslerinin, Eskişehir Yolu, Konya Yolu, Maden Tetkik Arama Enstitüsü ve ŞAP Enstitüsünün açılışı ile paralellik gösteren 1960’lı yıllardan itibaren ise gecekondulaşma süreci alana dair değişimi başlatan etkilerden birisi olmuştur.¹⁵ Sonrasındaki süreçte, köyün yerli nüfusunun artması ve aldığı göç doğrultusunda gecekondulaşmanın büyümesini, 1970’li yıllarda Karakusunlar Köyü’nün Karakusunlar Mahallesi’ne dönüşmesini takiben 1990’lı yıllarda, Ankara’nın gecekondulaşma alanlarının imara uygun yapılandırılmasını kapsayan İslah İmar Planı uygulaması, Karakusunlar için de devreye sokulmuştur. 1990’lı yıllarda “ıslah” edilmeye başlanılan Karakusunlar ve Kuyucaközü’nden bugüne birkaç yer ve isim dışında pek bir şey kalmamıştır. Kırsala ait olan katmanların hızla düzleştiği bu sürecin ardından 2013 senesinde açılan Malazgirt Bulvarı’nın inşaatı ise Karakusunlar için önemli bir kopuş yaratmıştır. Şekil 5’te görüldüğü üzere Bulvar, eski köy merkezinin çeperinde bir üst geçide sahip olup temelde köy merkezini atıl konuma getirmektedir. Bu ve buna benzer kentleşme senaryolarıyla Ankara’da Karakusunlar gibi pek çok kırsal alanın, kent içinde yutulduğunu söylemek mümkündür.

Karakusunlar’ın topoğrafyasını ve bu doğrultudaki dönüşüm sürecini inceleyen çalışma süresince bellek ve anıların önemi yadsınmaz. Bu doğrultuda yürütülen yarı yapılandırılmış görüşmelerde çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde ön plana çıkan mekânlar, yer formu ve derelerin izlencesi, yer ifade ettiği örnekler ve bunların dönüşümü aktarılmıştır. Çalışma süresince ilk başlarda baskın olan tarımsal kimlik tarım ve hayvancılık ile ilişkili toponimlerin bilinirliğinin 1970 ve 1980’lerden sonra azaldığı görülmüştür (Ek 1, Tablo 2). Çalışma kapsamında incelenen yer isimlerinden günümüze kadar kalan sınırlı örnekler vardır fakat bunların ifade ettiği mekânlar da dönüşmüştür (Şekil 13A ve 13B). İlişkili su kaynak-

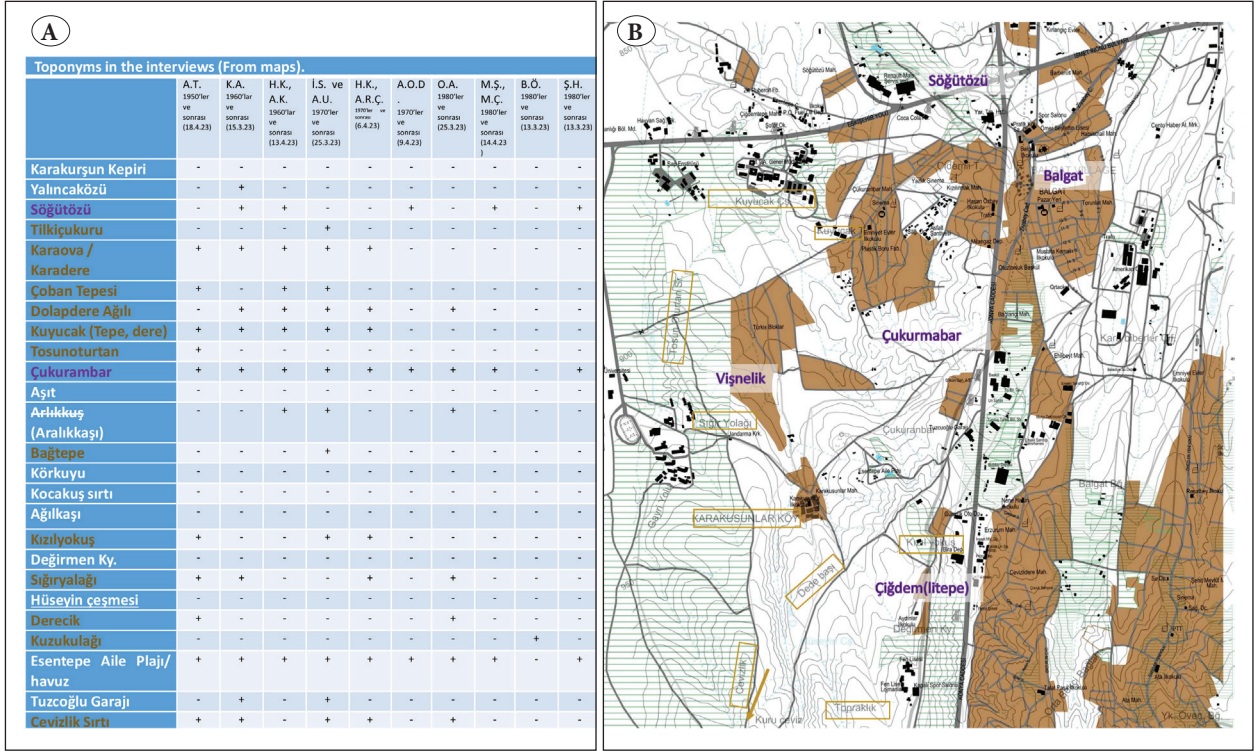
larının imgesinin en güçlü olduğu dönemlerin 1950’ler, 1960’lar ve 1970’ler olduğu gözlemlenmiştir. 1980’lerde sadece Şirindere üzerinden aktarılan anılarda derenin imgesinin hâlâ güçlü olduğu görülmektedir. 1990’lardan itibaren alandaki su elemanlarının etkisinin büyük ölçüde yitirilmeye başlandığı da tespit edilmiştir.

Karakusunlar ile yakın etkileşimde olan Yalıncağ Köyü, 1950’li yıllarda başlayan ODTÜ kampüsünün inşaatı sürecinde istimlak edilmiştir. Köy içerisindeki cami, türbe, köy odası gibi mekânlar, bahçeler ve harman yerleri bugün çoğunlukla kampüsün ormanlık alanı içerisinde. Kırsal ve tarihsel örüntünün parçalarında biri olan Lodumlu yolu, kampüs içerisinde yok olmuştur. Kişilerin belleğinde hâlen karşılık bulabilen bu mekânlardaki kopuş diğer kentleşme senaryosuna kıyasla daha hızlı gerçekleşmiş, kampüs içerisinde çevresinden bağımsız bir mekânsal yazım süreci izlenmiştir. Bu sebeple ODTÜ kampüsünün yapımından sonra bu kısım katılımcıların belleğinde geçirimsiz bir varlık veya bir sınır olarak belirlir.

Alanda 1960’lı yıllar ve sonrasında oluşan Çiğdemlitepe gecekonduları etrafında yeni bir yaşam alanı şekillenmiştir. Haritalarda okunanın ötesindeki bu mekânların öne çıkan örnekleri Çukur Bağ ve yakınındaki tepeler, Konya Yolu’na bakarak oyun oynanan sırt, vadi çevresindeki kaydırak oyunu oynanan Topraklık’ın yanında, sığır otlatılan veya yeşillik toplanan kısımlar, eski Yalıncağ ve Vişnelik’tir. Belirli bir yaş grubu için bu çevrenin oyun alanı, diğer bir yaş grubu için ise gündelik ihtiyaçların giderildiği ve boş zaman aktivitelerinin gerçekleştiği yerlerdir. Bu örneklerin tümünde topoğrafya farklı mekânları yaratabilme becerisi ile bellekte açıkça gözlemlenebilmekteyken kişilerin coğrafi mekân ile kurduğu belirli bir ilişki türü de kurgulanmaktadır.

Alanın başlıca su yapısını oluşturan Kuyucaközü, Kara Dere, Yalıncağ közü, bunlarla bağlantılı daha küçük dereler ve çeşmeler farklı kısımlarda tarif edilmiş, bu anlatılar Ek 1’deki Tablo 3’te özetlenmiştir. Bu su yapısı ile ilişkilenen çocukluk anıları arasında Şirindere etrafında oynadıkları yer, Esentepe Yüzme Havuzu, Kepekli’den havuza gelen su hattı ve bu çevrenin kırsal peyzajı görüşmeler sırasın-

15 Buradaki önemli noktalardan birisi Karakusunlar Köyü ile ilişkili yapılaşan ve yaşayanlar tarafından “gecekondulaşma” olarak tarif edilen yerlerin bazılarında konut sahiplerinin arsa sahibi oluşu ve konutların da Tapu Tahsis Belgesi oluşudur. Katılımcılar özel olarak bu amaçla seçilmemesine rağmen görüşülen kimselerin büyük çoğunluğu evlerinin ruhsatlı olduğunu belirtmiştir. Yani gecekondulaşma olarak belirtilen alanların hepsi tipik “bir gecede inşa edilen, sabah perdesi takılıp içine girilen” biçimde oluşmamıştır.

Şekil 13A. Görüşmelerde incelenen toponimlerin tablosu (Mor renk eskiden beri varlığını sürdüren toponimleri, kahverengi renk ise eski dönemlerde bilinip 1994 haritasında ve günümüzde var olmayan toponimleri ifade etmektedir.).

Şekil 13B. Görüşmelerde sorgulanan toponimlerin 1994 Haritası'ndaki karşılıkları.

Kaynak: Çizim yazar tarafından 1994 haritası altlık olarak kullanılarak yapılmıştır (Mor renk eskiden beri varlığını sürdüren toponimleri, kahverengi renk ise eski dönemlerde bilinip 1994 haritasında ve günümüzde var olmayan toponimleri ifade etmektedir.).

da detaylandırılmıştır (Şekil 9A, Şekil 9B ve Şekil 10). Karakusunlar Çeşmesi, Atatürk Çeşmesi, Dede Çeşmesi ve Yalınca'taki çeşme ise yetişkinlik döneminde gündelik hayatta sıklıkla kullanılmış ve anlatılarda vurgulanmıştır. Bu bakımdan su, hem bir yaşamsal gereklilik oluşuyla göze çarparken hem de çevresinde oluşturduğu mekânlar topoğrafyanın yarattığı farklı mekânsal örneklerdir.

Arazideki düzleşme, fiziksel yer formunun düzlenmesi, isimlerin yok olması ve çeşitli mekânsal pratiklerin yerini tekdüzeliğe bırakması gibi farklı şekillerde görülebilmektedir. Kentleşme sürecindeki fiziksel düzleşme ilk etapta eski tarım alanı olan düz alanlarda yapılanmanın benimsendiği bir düz arazi (flatland) arzusuyla başlamıştır. 1970'li yıllarda araziye çok geniş bir ölçek dayatan Türk-İş Blokları'nın bu konudaki en belirgin örnek olarak bazı toponimleri, mekânları ve yaşayış biçimini düzleştirdiği

görölmüştür. Arazideki fiziksel düzleşme, sonraki süreçteki yapı çevre üretimi, bu doğrultuda topoğrafyanın tesviye edilmişindeki toprak hareketleri ve bu hareketlerin vadi gibi önemli yer formu öğelerinin doldurulması şeklinde devam etmiştir. Kuyucaközü'nün kanala alınmasını da içeren bu fiziksel düzleşme, arazinin kentleşmesinin geçirdiği en belirgin dönüşümlerden birisidir. Bu bağlamda Çiğdem (litepe) mahallesinde bulunan, Kuyucaközü ile ilişkilenen daha küçük su kaynakları da kentleşmenin içerisinde kalarak yok olmuşlardır (Şekil 9A, Şekil 9B).

Alanın yakın çevresindeki Kuyucak ve Çukurambar mevkilerinin yapı çevreye dönüşme süreci alandaki tarımsal üretim ve hayvancılık ile geçinen kullanıcıların yaşam biçimine yapılmış bir müdahaledir. Bu durum kırsal alan içinde gündelik yaşamın pratiklerinin topoğrafyaya nüfuz ettiği saha çalışmasında da coğrafi ve tarımsal ka-

rakteri yansıtan toponimlerin bilinirliğinin daha yüksek oluşu şeklinde karşımıza çıkmaktadır.¹⁶ Yer formunun yaşam örüntüsü ile doğrudan etkileşim içerisinde olduğu Karakusunlar ve çevresinde yapılan çalışmada, topoğrafik çeşitliliğin, yer ve anıları daha kolay hatırlanır hâle getirdiği görülmüştür. Topoğrafyanın belirli yaşanmışlıklar sonucunda yer hâline geldiği, anıları şekillendirdiği ve anıların etkisiyle şekillendiği bu coğrafyada düzleşme, çeşitli kullanımların zamanla yapılı çevre altında kalması ve topoğrafyaya olan aidiyetin dönüşümü üzerinden okunmuştur.

Etik Kurul Onayı

Araştırma, ODTÜ İnsan Araştırmaları Etki Kurulu (İAEK) tarafından 27 Ocak 2023 tarihli 0061-ODTÜİA-EK-2023 protokol numarası ile onaylanmıştır.

Teşekkür

Bu çalışma Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünde devam etmekte olan doktora tezinin bir parçası olarak yürütülmüştür. Çalışmanın her sürecinde katkısını esirgemeyen, beni yönlendiren ve destekleyen tez hocam Doç. Dr. Ela Alanyalı Aral'a gönülden teşekkür ederim. Tez İzleme Komitesi üyeleri Prof. Dr. Cânâ Bilsel ve Prof. Dr. Aliye Senem Deviren'e yönlendirmeleri, ilgileri ve destekleri için teşekkürlerimi iletmeyi bir borç bilmekteyim. Kütüphane ve arşivinden faydalandığım, 2022 Araştırma Ödülü ile saha çalışmamı destekleyen VEKAM'a ve saha çalışmasının tüm katılımcılarına ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Kaynakça

- Alanyalı Aral, E. (2017). Ankara kentinde Frig Dönemi izleri: Frig Tümülüsleri üzerine bir araştırma. *TÜBA-KED*, 15, 167-89.
- Anderson, B. (2019). *The city in geography: Renaturing the built environment*. Routledge.
- Aydın, S., Emiroğlu, K., Türkoğlu, Ö. ve Özsoy, E. D. (2005). *Küçük Asya'nın bin yüzü: Ankara*. Dost Kitabevi.

- Blizard, M. A. (2018) Discursive design: The discourse of the built work of Giancarlo De Carlo in Urbino, Italy. *International Journal of the Constructed Environment*, 9(1), 37-57.
- Cache, B. (1995). *Earth moves: The furnishing of territories* (A. Boyman, Çev.). MIT Press.
- De Carlo, G. (1996). ILAUD'S second year at San Marino: Program of the 1995 residential course. *Reading and Design of Territory*, 2, içinde (s. 4-15). ILAUD.
- Erol, O. (1973). *Ankara şehri çevresinin Jeomorfolojik ana birimleri*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Foss, C. (1977). Late antique and Byzantine Ankara. *Dumbarton Oaks Papers*, 31, 27-87.
- Gregotti, V. (1996) Territory and architecture. K. Nesbitt (Ed.). *Theorizing a new agenda for architecture: An anthology of architectural theory 1965-1995* içinde (s. 338-344). Princeton Architectural Press.
- Harlow, R., ve Bailey, L. E. (2022). The need for action: Oral histories of the 2018 Oklahoma teacher walkout. *Oral History and Qualitative Methodologies* içinde (s. 71-91). Routledge.
- Higman, B. W. (2017). *Flatness*. Reaktion Books.
- Mamboury, E. (2014/1934). *Ankara gezi rehberi*. (Çev. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fransız Dil ve Edebiyatı Anabilim Dalı çeviri kurulu, Ed. Çağrı Eroğlu). Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Kadioğlu, M. (2011). *Nekropol* (mezarlık) alanları ve yollar. M. Kadioğlu, K. Görkay, ve S. Mitchell (Ed). *Roma Döneminde Ankyra* içinde (s. 29-42). Yapı Kredi Yayınları & Anadolu Kültür Akademisi Derneği.
- Leatherbarrow, D. (2004) *Topographical stories: Studies in landscape and architecture*. University of Pennsylvania Press.
- Şenyapılı, Ö. (2004). *Ne demek Ankara: Balgat niye Balgat!?*. ODTÜ Yayınları.
- Tezcan, B. (1964) *1962-1963 Yalıncağ Köyü çalışmaları, Yalıncağ Village excavation in 1962-1963*. Güzel İstanbul Matbaası.
- Topography. (1971). *The compact edition of Oxford English Dictionary* (Volume II: P-Z). (s. 3354). Clarendon Press.
- Türel, A. (1986). Ankara'da konut yapım süreçleri. İlhan Tekeli, Özcan Altaban, ve diğerleri (Ed). *Ankara: 1985'ten 2015'e* içinde (s.55-64). Ankara Büyükşehir Belediyesi Ego Genel Müdürlüğü.

16 Örneğin: Karadere, Çoban Tepesi, Dolapdere Ağılı, Kuyucak (-özü) (Tepesi), Tosunoturtan, Sığıryalağı, Derecik, Cevizlik (Ek 1, Tablo 2).

Ek 1.

Tablo 1. Yarı Yapılandırılmış Sözlü Tarih Çalışması: Görüşme Soruları.

A. Görüşülen kişiler üzerine sorular	
1	İsminiz, doğum tarihiniz ve doğum yeriniz nedir?
2	(Karakusunlarlı değilse) Bu bölgeye nereden geldiniz?
3	Eğitim durumunuz nedir?
4	Ne işle meşgulsünüz?
5	Hangi dönemde burada yaşadınız?
6	Neden bu bölgeye yerleştiniz? O dönem siz veya aileniz ne işle meşguldü?
7	Şu an nerede yaşıyorsunuz?
B. Karakusunlar köyü ve çevresindeki mekânlar üzerine sorular	
1	Bu bölgenin neresinde yaşadınız?
2	Sizin yaşadığınız dönemde hangi mahallelerde yerleşim vardı? Bu yerleşimler ne tür yapıları? (Ör. Köy evi, gecekondü, site)
3	Köy veya bölge hakkında aklınızda kalanlar neler?
4	(Çocukluğunda orada bulunanlar için) Nerede okula gidiyordunuz? Ne şekilde? (Ör. Yürüyerek, otobüsle, vb.)
5	O dönem bu bölgede neler yapılırdı?
6	Çevrede kullandığınız mekânlar nerelerdi? (Eğlence veya kültürel amaçlı)
7	Buralara kimlerle giderdiniz?
8	Alışverişinizi nereden yapardınız?
9	Karakusunlar köyüne veya o bölgeye ait güncel olarak bulunan yapılar var mı? (Ör. Mezarlık, okul, vb)
C. Haritalar üzerindeki alanlar, isimler ve coğrafi elemanlar (Karakusunlar, Kuyucak (özü), Yalıncağ (özü), güncel "Şirindere" vadisi, vb.) üzerine sorular	
1	Bölgedeki isimlerin nereden geldiğine dair bir bilginiz var mı? (Ör. Karakusunlar, Yalıncağ, Balgat...)
2	Sizin bu civar için veya buradaki yerler için ayrıca kullandığınız isimler var mıydı? Bu isimlerle ilgili aklınızda kalanlar, hikâyeler nelerdir?
3	Coğrafi isimlerden aklınızda kalanlar? (Ör. Tepe, sırt, vadi, su kaynağı vb.)
4	O dönemde yaşadığınız çevre nerede başlar, nerede biterdi?
5	O dönemdeki Karakusunlar ve çevresinde aklınızda kalan yerler var mı? (Tarifleyebilir misiniz?)

Tablo 1 devam

6	O dönemdeki alanın yer yüzeyi özelliklerini tarif edebilir misiniz?
7	Alanda bir su kaynağı hatırlıyor musunuz?
8	Alandaki yapılı alanlar dışında kalan yerler ne şekilde kullanılıyordu? (Ör. Tarım alanı, koru, mesire alanı gibi yerler var mıydı?)
9	Alandaki topoğrafyanın (eğim, vadi, düzlükler ve derelerin) o dönemdeki yerleşiminizde ve yaşantınızda bir etkisi oldu mu?
10	Bölgedeki tepe, vadi, sırt gibi doğal parçaların şu an fark edilebilir olduğunu düşünüyor musunuz?
12	Bazı haritalarda havuz, sinema gibi mekânlar görünüyor (İlişkili 1963 Haritası gösterilebilir), bunlar hakkında bildiğiniz/duyduğunuz bir şey?
13	Aşağıdaki isimlerden duyduklarınız ve bilginiz olanlar var mı? (İsimlerle ilişkili haritalar da gösterilerek)
	1929 (Çiftlik) Tilkiçukuru, Karaova, Dolapdere Ağılı
	1934 Karakurşun Kepiri
	1957 Yalınca közü, Söğütözü, Kuyucak (Tepe, dere), Çiğdem / Çiğdemlitepe, Tosunoturtan, Çukurambar, Sığıryalağı, Karakusunlar, Aşıt, Arlıkkuş, Bağtepe, Körkuyu, Kocakuş sırtı, Ağılkaşı, Kızılyokuş, Değirmen Ky., Körkuyu, Sığıryalağı, Hüseyin çeşmesi, Değirmen Ky., Derecik, Kuzukulağı
	1963 Esentepe Aile Plajı, Tuzcoğlu Garajı
	1994 Cevizlik Sırtı
D. Gecekondulaşma bölgeleri ve gelişen toplu konut alanları (İşçi Blokları, Çiğdem, Çukurambar, Kızılırmak) üzerine sorular	
1	(Büyük alana yönelik) Gecekondulaşmanın başlangıcı ve gelişimi hakkında gözleminiz var mı?
2	Apartman ve siteler ne zamanlarda ve ne şekilde oluştu?
3	Sizin yaşadığınız dönemde köyde, gecekondu (ve sitelerde) yaşayanların geçim kaynağı neydi?
4	Yaşadığınız dönemde bu alanlarda yaşayanların bir araya geldikleri mekânlar var mıydı?
5	Köy veya gecekondu sakinlerinden şu an bu bölgede yaşamaya devam edenler var mı? Taşınanların nereye gittiği hakkında bilginiz var mı?
6	Mahalledeki dükkân sahiplerinin ne kadarı eski Karakusunlar Köyü veya alandaki gecekondu bölgelerinin sakinleridir?

Not: Sözlü tarih çalışması, ODTÜ İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun 0061-ODTUIAEK-2023 protokol numarası ile 27 Ocak 2023 tarihinde onaylanmıştır.

Tablo 2. Toponimlerin Konuşulduğu Görüşmeler.

		A.T. 1950'ler ve sonrası (18.4.23)	K.A. 1960'lar ve sonrası (15.3.23)	H.K., A.K. 1960'lar ve sonrası (13.4.23)	İ.S. ve A.U. 1970'ler ve sonrası (25.3.23)	H.K., A.R.Ç. 1970'ler ve sonrası (6.4.23)	A.O.D. 1970'ler ve sonrası (9.4.23)	O.A. 1980'ler ve sonrası (25.3.23)	M.Ş., M.Ç. 1980'ler ve sonrası (14.4.23)	B.Ö. 1980'ler ve sonrası (13.3.23)	Ş.H. 1980'ler ve sonrası (13.3.23)
Haritalardaki Toponimler: Coğrafi isimler	Karakurşun Kepiri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Aşıt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Arlıkkuş-(Aralıkkaşı)	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-
	Ağılkaşı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Bağtepe	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
	Cevizlik Sırtı	+	+	-	+	+	-	+	-	-	-
	Çukurambar	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+
	Çoban Tepesi	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-
	Değirmen Ky.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Derecik	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-
	Dolapdere Ağılı	-	+	+	+	+	-	+	-	-	-
	Hüseyin çeşmesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Karaova / Karadere	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-
	Kızılyokuş	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-
	Körkuyu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kocakuş sırtı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Kuyucak (Tepe, dere)	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-
	Kuzukulağı	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
	Sığıryalağı	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-
	Söğütözü	-	+	+	-	-	+	-	+	-	+
Tilkiçukuru	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	
Tosunoturtan	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Yalıncağ	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	
Yalıncağközü	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	
Haritalardaki Toponimler: Eğlence Yerleri / Kuruluşlar	Karakurşun Kepiri	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+
	Tuzcoğlu Garajı	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-
	Yazlık Sinema (Çukurambar)	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-

Tablo 2 devam

Görüşmelerdeki Toponimler: Coğrafi isimleri, yer isimleri, vb.	Atatürk Çeşmesi	+									
	Bağlar			+		+	+				
	Bağtepe					+					
	Çukur tarla		+	+							
	Kepekli	+	+	+		+		+	+		
	Kova			+	+						
	Lodumlu	+	+	+							
	Orta Tepe					+					
	Taban Karadere					+					
	Topraklık										+
	Vişnelik	+				+		+	+		
Görüşmelerdeki Toponimler: Su Yapıları	Atatürk Çeşmesi					+	+	+	+		
	Dede Çeşmesi	+				+		+	+		
	Karaova/ Karadere	+	+	+	+	+					
	Şirindere	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Görüşmelerdeki Toponimler: Eğlence Yerleri, oyun alanları,	Çelikler Kahvehanesi							+			
	Çiğdem Sineması					+					
	Kaman Kırathanesi						+				
	Kurt Tesisleri		+								
	Menekşe Gazinosu					+	+				
	Tursan Havuzu (Esentepe)										+
	Top Sahası		+						+	+	+
Yasemin Sineması						+					

Not: Her bir kolon her bir görüşmeciyi ifade etmektedir. Kolonun başlığı "Görüşmecinin kısa ismi, en erken deneyimlediği dönem ve (görüşme tarihi)" olarak verilmiştir.

Tablo 3. Karakusunlar'daki Dönüşümün Farklı Dönemlerdeki İzdüşümleri.

	1930'lar	1950'ler-1960'lar	1970'ler	1980'ler-1990'lar
Yer Formu	Vadi [B: Şirindere] Tepeler [H: Kuştepleri, Bağtepe] Kızıyokuş [H] Kuyucak Tepesi [H] Çoban Tepesi [H] Çiğdemli Tepe [H] Tilki Çukuru [H] Dedebaş [H] Topraklık [H]	Vadi [B: Şirindere] Tepeler [H: Kuştepleri, Bağtepe] Kızıyokuş [H] Kuyucak Tepesi [H] Çoban Tepesi [H] Çiğdemli Tepe [H] Dedebaş [H] Topraklık [H] Ahlattıbel [B: A.T.] Kuyucak (Düzlük) [B: A.T., K.A., H.K. ve A.K., İ.S. ve A.U., H.K. ve A.R.Ç.] Kızıyokuş [B: İ.S. ve A.U., H.K. ve A.R.Ç.] Sığırtepe [B: A.T.] "Fen Lisesinin yerindeki tepelik" [B: K.A.] Çukur Bağ [B: K.A.] Çoban Tepesi [B: A.T., H.K. ve A.K., İ.S. ve A.U.,]	Vadi [B: Şirindere] Dedebaş [B: İ.S. ve A.U., H.K. ve A.R.Ç., H.K. ve A.K.] Topraklık [H] "Kar yağdığına o ODTÜ villaların olduğu yere çıkardık, oradan kayardık." [Topraklık yerinde tarif ediliyor, B: İ.S. ve A.U.] Kuyucak (Düzlük) [B: A.T., K.A., H.K. ve A.K., İ.S. ve A.U., H.K. ve A.R.Ç.] Kızıyokuş [B: İ.S. ve A.U., H.K. ve A.R.Ç.] Çukur Bağ [B: K.A.] Çoban Tepesi [B: A.T., H.K. ve A.K., İ.S. ve A.U.,]	Vadi [B: Şirindere] Topraklık [B: Ş.H.] "Çamlık Sitesi'nin girişinin altında, vadiye doğru bir yer vardı. Leğenlere otururduk, biri iterdi arkadan, boylu boyunca kayardık. Yaz kişi yapardık." [Ş.H.]
Su yapıları (hidroloji)	Şarlak/Kuyucaközü [1934 H.] Karadere [1934 H.] Hüseyin Çeşmesi [1934 H.] Kuyucak-segmenler	Şarlak/Kuyucak D. [1957 H.] Kuyucak - Kindarğa [B: A.T.] Şirindere [B] Yalıncağözü Karadere [1934 H.] Hüseyin Çeşmesi [1934 H.] Dede Çeşmesi [B] Kuyucak-segmenler Bektaş Sitesi'nin yerinde [1934 H., Dedebaş][B: A.T.] Hüner Sitesi'nin yerinde [B: K.A.] Ebru Sitesi'nin yerinde [B: K.A.] Havuz (Suyu Kepekli'den geliyor) [B: K.A.]	Şirindere [B] Çeşmeler (Başkent Sitesinin ilerisinde, köyde ve çevresinde, Yalıncağa, Balgat'ta Dede çeşmesi) Havuz [H: 1976, Esentepe Aile Plajı]	Şirindere [B] Çeşmeler [B] Yalıncağözü [H.] Kuyucak-segmenler Bektaş Sitesi'nin yerinde [B: O.A.] [Oktay Ab'i'nin evinin oradan su akardı, B: O.A.]
Tarimsal kimlik	Kuyucak Çukurambar Yalıncağ (ve çevresi) Balgat (ve çevresi) Toponimler: Çukurambar [H] Kuzukulağı [H] Cevizlik [H] Bağtepe [H] Kuru Ceviz [H] Topraklık [H]	Kuyucak Çukurambar Yalıncağ (ve çevresi) Atatürk Orman Ciftliği (Kuzeyde) Dolapdere Ağılı (Domuz ağulları) Toponimler: Çukurambar [H] Kuzukulağı [H] [B: B.Ö.] Cevizlik [H] [B: A.T., K.A., İ.S. & A.U., H.K. & A.R.Ç., O.A.] Bağtepe [H] [B: İ.S. & A.U.] Vişnelik [B: A.T., İ.S. & A.U., A.O.D., O.A.]	Toplu konut alanlarının yapılaşmaya başlaması sonucunda tarım alanlarının küçülmesi Toponimler: Kuzukulağı [B: B.Ö.] Cevizlik [B: A.T., K.A., İ.S. & A.U., H.K. & A.R.Ç., O.A.] Bağtepe [B: İ.S. & A.U.] Vişnelik [B: A.T., İ.S. & A.U., A.O.D., O.A.]	Toplu konut alanlarının yapılaşmaya başlaması sonucunda tarım alanlarının küçülmesi Toponimler: Kuzukulağı [H: 1994, B: B.Ö.] Cevizlik [B: A.T., K.A., İ.S. & A.U., H.K. & A.R.Ç., O.A.] Vişnelik [B: A.T., İ.S. & A.U., A.O.D., O.A.]
Hayvancılık	Sığıryalağı [H] Tosunoturtan [H] Çoban Tepesi [H]	Sığıryalağı [H] Tosunoturtan [H] [B: A.T.] Çoban Tepesi [H] [B: A.T., H.K. & A.K., İ.S. & A.U.] Dolapdere Ağılı [H] [B: K.A., H.K. & A.K., İ.S. & A.U., H.K. & A.R.Ç., O.A.]	Sığıryalağı [H] [B: A.T., K.A., H.K. & A.R.Ç., O.A.] Çoban Tepesi [H] [B: A.T., H.K. & A.K., İ.S. & A.U.] Dolapdere Ağılı [H] [B: K.A., H.K. & A.K., İ.S. & A.U., H.K. & A.R.Ç., O.A.]	Mandira (Karakusunlar) Görüşmelerde geçim kaynağı olarak hayvancılık vurgusu
Yapılı çevre	Karakusunlar Balgat Yalıncağ	Konya Yolu Eskişehir Yolu ODTÜ Yerleşkesi MTA Yerleşkesi ŞAP Enstitüsü Yerleşkesi Ankara Fen Lisesi Çiğdemlitepe [B: K.A.] Kızılırmak [H: 1967] Çukurambar [H: 1967]	İşçi Blokları Dünya 1 Siteleri Şirindere [B: H.K. & A.R.Ç.]	ODTÜ Villaları İşçi Blokları (farklı etapları) Merkez Sitesi Çiğdem mahallesi - siteler Müstakil apartmanlar, vb. Şirindere Kızılırmak Çukurambar
Bellekteki mekânlr	(Geçerli değil)	Köy odası (Karakusunlar ve Yalıncağ) Köy camisi (Karakusunlar ve Yalıncağ) Çeşmeler (Karakusunlar ve Yalıncağ) Yalıncağsultan Türbesi Çiğdem(litepe) Vişnelik Kuyucak	Köy odası Köy kahvesi Köy camisi Çeşmeler (Atatürk Çeşmesi) (Yalıncağsultan) Türbesi Çiğdem(litepe) Vişnelik Kaman Kiraathanesi Havuz Yasemin Sineması Çiğdem Sineması Meneke Gazinosu	Köy kahvesi Köy camisi Çeşmeler (Atatürk Çeşmesi, Yalıncağ Çeşmesi) Çiğdem(litepe) Vişnelik Çelikkler Kahvehanesi Havuz (Esentepe) (Turasan) Havuz (Kurt Tesisleri)
Toponimler italik olarak verilmiştir.				
Kısaltmalar				
H: Harita				
B: Bellek (Görüşmecilerin isimlerinin kısaltması ilgili verilerde not düşülmüştür)				

